

PROSTOR

18 [2010] 1 [39]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

92-109 ZLATKO JURIC
SANJA LONČAR

ZGRADA DRŽAVNE REALNE GIMNAZIJE U SISKU
ARHITEKTA STANKA KLISKE IZ 1928.-1935.

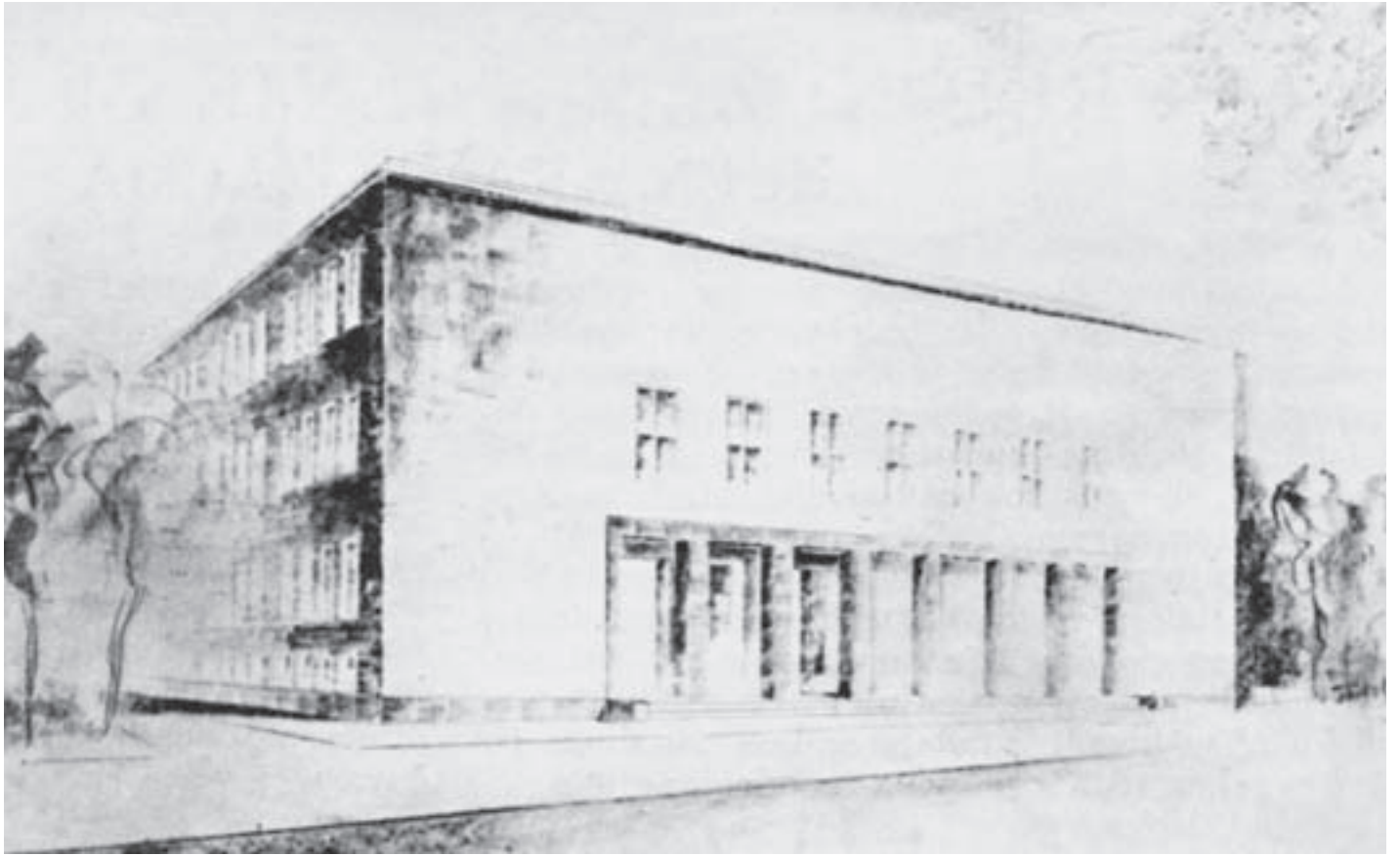
IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK
UDK 72.036:727(497.5 SISAŠ)"19"S.KLISKA

ARCHITECT STANKO KLISKA'S GRAMMAR SCHOOL
BUILDING IN SISAŠ FROM 1928-1935

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER
UDC 72.036:727(497.5 SISAŠ)"19"S.KLISKA

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU, ARHITEKTONSKI FAKULTET
UNIVERSITY OF ZAGREB, FACULTY OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
18 [2010] 1 [39]
1-266
1-6 [2010]

SL. 1. S. KLISKA: PERSPEKTIVNI PRIKAZ, DRŽAVNA REALNA GIMNAZIJA U SISKU, TRAVANJ, 1929.
FIG. 1 S. KLISKA: PERSPECTIVE VIEW, GRAMMAR SCHOOL, SISAK, APRIL, 1929

ZLATKO JURIĆ, SANJA LONČAR

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST UMJETNOSTI
HR – 10000 ZAGREB, I. LUČICA 3

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK

UDK 72.036:727(497.5 Sisak)“19”S.KLISKA

TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.04 – POVIJEST I TEORIJA ARHITEKTURE
I ZAŠTITA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA

HUMANISTIČKE ZNANOSTI / ZNANOST O UMJETNOSTI

6.05.01 – POVIJEST I TEORIJA LIKOVNIH UMJETNOSTI, ARHITEKTURE,
URBANIZMA I VIZUALNIH KOMUNIKACIJA

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 17. 3. 2010. / 1. 6. 2010.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF ART HISTORY
HR – 10000 ZAGREB, I. LUČICA 3

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

UDC 72.036:727(497.5 Sisak)“19”S.KLISKA

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.04 – HISTORY AND THEORY OF ARCHITECTURE
AND PRESERVATION OF THE BUILT HERITAGE

HUMANITIES / SCIENCE OF ART

6.05.01 – HISTORY AND THEORY OF FINE ARTS, ARCHITECTURE,
URBAN PLANNING AND VISUAL COMMUNICATION

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 17. 3. 2010. / 1. 6. 2010.

ZGRADA DRŽAVNE REALNE GIMNAZIJE U SISKU ARHITEKTA STANKA KLISKE IZ 1928.-1935.

ARCHITECT STANKO KLISKA'S GRAMMAR SCHOOL BUILDING IN SISAK FROM 1928-1935

DRŽAVNA REALNA GIMNAZIJA
KLISKA, STANKO
MODERNA ARHITEKTURA
SISAK
ZGRADE ZA OBRAZOVANJE

GRAMMAR SCHOOL
KLISKA, STANKO
MODERN ARCHITECTURE
SISAK
EDUCATION BUILDINGS

Gradski arhiv Siska uništen je u Drugom svjetskom ratu, a jedino su sačuvane dvije kutije arhivskih dokumenata o izgradnji zgrade Državne realne gimnazije. Na osnovi poredbenog istraživanja sačuvane arhivske građe i suvremene periodike, autori detaljnije donose preciznu kronologiju rasprava u Gradskom zastupstvu o izboru mjesta za izgradnju, upravnog procesa odobravanja građevne dozvole i dugotrajnu izgradnju same zgrade. Analizirani su prvi neizvedeni projekt iz lipnja 1928. i drugi izvedeni projekt iz travnja 1929. godine arhitekta Stanka Kliske. Predložena je nova datacija zgrade, 1930.-1935., prema građevinskoj dozvoli i dovršetku izgradnje.

The Sisak Town Archive was destroyed in World War II and the only surviving material is two boxes of documents on the construction of the Grammar School building. Based on the research of the archival material and contemporary periodicals, the authors bring precise chronology of Town Council debates on the selection of a building site, procedures for obtaining a building permit and the construction of the building. After analysing Kliska's unexecuted (June 1928) and executed designs (April 1929), the authors proposed new dating of the building, namely, 1930-1935, based on the building permit and the completion of construction works.

UVOD – ODLUKA O IZGRADNJI NOVE ZGRADE GIMNAZIJE

INTRODUCTION – DECISION ON THE CONSTRUCTION OF NEW A SCHOOL BUILDING

U Sisku su od 1919. godine postupno ukidani razredi Više pučke škole i otvarani razredi realne gimnazije. Do školske godine 1924./25. otvoreni su svi razredi Državne realne gimnazije.¹ Novoosnovana gimnazija radila je na dvama mjestima, u zgradi bivše Više pučke škole i u zgradi Ženske stručne škole.² Gimnazija je od Više pučke škole naslijedila stari namjestaj i nastavna sredstva koja nisu zadovoljavala potrebe nastave u srednjoj školi. Školski liječnik dr. Ivan Rac u izvjestaju o stanju obiju zgrada tvrdio je kako u prostorijama nisu zadovoljeni ni minimalni zahtjevi higijene i da je nužna izgradnja nove školske zgrade.³ Od 1926. godine, u sisackim i zagrebačkim dnevnim novinama vodile su se povremeno rasprave o izgradnji nove gimnazijske zgrade. U skladu s financijskim zakonom za 1928. godinu Ministarstvo prosvete u Beogradu donijelo je odluku prema kojoj je u Hrvatskoj predviđeno financiranje djelovanja osamdeset srednjih škola te ukidanje ostalih.⁴ Predosjećajući mogućnost ukidanja tek nedavno pokrenute realne gimnazije u Sisku, 20. siječnja 1928. godine održana je javna skupština građana. Tada je usvojena rezolucija kojom se od Gradskog zastupstva zahtijeva početak priprema za izgradnju nove gimnazijske zgrade.⁵

Na sjednici Gradskog zastupstva 6. lipnja 1928. zastupnik dr. Ivo Stipčić precizno je objasnio svu dramatičnost situacije. Zbog nedostatka novca u državnom proračunu prvih

mjeseci 1927. godine nije se održavala nastava u V. razredu. Budući da je državni proračun tijekom 1928. godine ponovno bio u teškoćama, prijetila je opasnost zatvaranja V. i VI. razreda, što bi značilo ukidanje gimnazije.⁶ Gradsko zastupstvo imalo je rok do kraja mjeseca lipnja za spašavanje realne gimnazije u Sisku. Jedino rješenje bilo je brzo i financijski povoljno sagraditi novu zgradu. Gradsko zastupstvo odlučilo je da općina, bez sudjelovanja državnog proračuna, podigne zajam kod Državne hipotekarne banke za izgradnju i opremanje gimnazijske zgrade, te da je nakon toga preda državi koja će preuzeti financiranje njezina djelovanja.

IZBOR MJESTA ZA IZGRADNJU ZGRADE

SELECTION OF THE BUILDING SITE

Rasprave oko izbora mjesta za gradnju trajale su od listopada 1927. do lipnja 1928. godine. Glavna nedoumica bila je hoće li se graditi u Novom ili Starom Sisku. Unutar dvaju široko određenih dijelova grada raspravljalo se o nekoliko konkretnih parcela. Izbor pojedine parcele zagovaran je higijenskim, pedagoškim i financijskim razlozima. Na redovnoj sjednici 24. travnja 1928. godine Gradsko zastupstvo imenovalo je gradonačelnika Gjurju Hatića i zastupnike Antu Pintarića, dr. Leona Ferića, Petra Colussija, ing. Rudolfa Gabrijela, Jurja Marakovića, Nikolu Jednaka i Antu Malovića u Odbor za gradnju realne gimnazije koji je trebao odrediti mjesto za gradnju.⁷

Članovi Odbora za gradnju sastali su se već 30. travnja 1928.⁸ Nakon dugotrajne rasprave Odbor za gradnju konačno je predložio dvije mogućnosti: zemljište s Krausovim magazinom u Novom Sisku i zemljište Katarine Colussi u Starom Sisku, oba u privatnom vlasništvu (Sl. 2.).

Na redovnoj skupštini Gradskog zastupstva održanoj 6. lipnja 1928. godine ponovno je na dnevnom redu bilo pitanje izbora mjesta za gradnju i podizanja zajma.⁹ S obzirom na potrebu podizanja zajma bilo je nužno s velikim oprezom izabrati financijski najpovoljniju va-

1 Kraguljac, 2001: 53-54

2 Viša pučka škola bila je smještena u zgradi Stare škole u Ulici Ante Starčevića 15 (prije: Duga ulica, Kaciceva ulica) koja je sagrađena 1858. [Maroević, 1998: 232], a srušena 1975. [Kraguljac, 2001: 92]. Ženska stručna škola bila je smještena u zgradi na Šetalištu Vladimira Nazora 3 (prije: Šetalište kralja Aleksandra). [Kraguljac, 2001: 42]

3 Kraguljac, 2001: 54

4 Kraguljac, 2001: 54; *** Zapisnik GZS, 1928.b

5 Kraguljac, 2001: 54

6 *** Zapisnik GZS, 1928.b; Kraguljac, 2001: 54

7 *** Zapisnik GZS, 1928.a

8 *** Zapisnik OGG, 1928.

9 *** Zapisnik GZS, 1928.b

rijantu. U Novom Sisku bile su predlagane dvije parcele: gradsko zemljište u neposrednoj blizini kupskog mosta sa zgradom Državne osnovne škole i redarstvenom ispostavom, te privatno zemljište s Krausovim magazinom.¹⁰ Gradonačelnik Gjuro Hatić je, zbog ekonomskih i urbanističkih razloga, zagovarao izgradnju na gradskom zemljištu sa zgradom Državne osnovne škole. Zemljište je bilo besplatno pa se zajam mogao potrošiti isključivo na izgradnju i opremanje zgrade. Higijenski uvjeti su bili dobri jer je postojala pitka izvorska voda i odvođenje kanalizacije u Kupu. Na tom zemljištu, veličine pola hektara, mogla su se smjestiti dječja igrališta, a potreban mir s ulične strane mogao se osigurati pomicanjem regulacijske linije zgrade od ceste prema Kupi i izvedbom željezne ograde. Zgrada gimnazije izgrađena na ovoj parceli bi, zajedno s novim mostom, tvorila jednu arhitektonsku cjelinu, koja bi, prema mišljenju Gjura Hatića, čitavoj okolici dala suvremeni gradski izgled.¹¹ Slično je razmišljao i zastupnik Ante Pintarić ističući da bi izgradnja dvokatne zgrade gimnazije uspostavila arhitektonsku i estetsku ravnotežu s novim mostom.¹² Nekoliko zastupnika iznosilo je prigovore protiv parcele. Zastupnici Rudolf Gabrijel i Ivo Stipčić smatrali su da bi rušenje postojeće i iznajmljivanje nove zgrade za održavanje osnovnoškolske nastave nepotrebno poskupilo izgradnju nove zgrade gimnazije, dok je zastupnik Ante Kovačević prigovorio premaloj površini parcele jer je uz zgradu gimnazije trebalo izvesti i školski vrt i igrališta. Zastupnici su podjednako pažljivo i temeljito raspravljali o kupnji privatnog zemljišta na kojem se nalazio Krausov magazin. Otkupnu cijenu od 250.000 dinara, koju su istaknuli vlasnici, pojedini su zastupnici smatrali pretjeranom bez obzira na postojanje kanalizacije i pitke vode na parceli.¹³

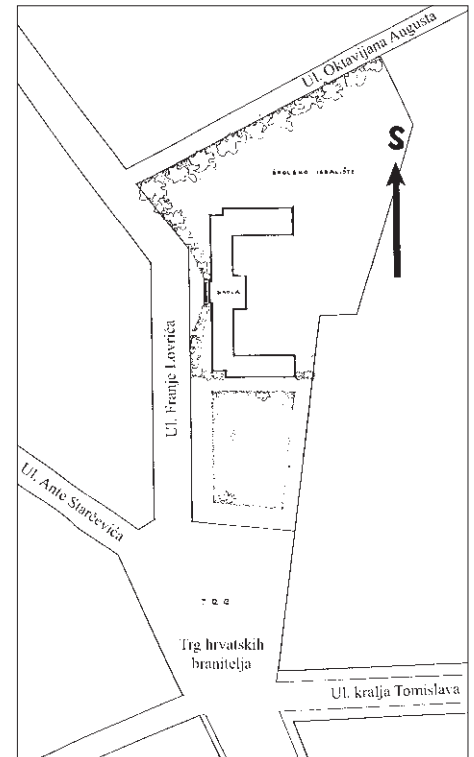
Nakon završene temeljite analize zemljišta u Novom Sisku zastupnici su raspravljali o nekoliko zemljišnih parcela u Starom Sisku: Sajmište za održavanje gradskih sajмова, zemljište Katarine Colussi, zemljište dr. Gutschya, Godlerovo zemljište, zemljište Breški, zemljište Čuk te zemljište na Trgu hrvatskih

branitelja (prije: Trg A. Šenoae).¹⁴ Sajmište je bilo u gradskom, a sva ostala zemljišta u privatnom vlasništvu. Najviše se raspravljalo o Sajmištu, jer je bilo financijski najpovoljnije i smješteno neposredno uz gradsko središte.¹⁵

Gradska je općina svojedobno od ciglane Fulla kupila bivšu ciglarsku jamu kojoj je dubina varirala od pola metra do šest metara, te ju je postupno počela nasipavati i izravnivati. U trenutku rasprava o izboru mjesta za izgradnju gimnazije, jedan dio jame, na potezu od kuće Kušaj do ciglane Fulla, bio je nasut i služio je kao gradsko Sajmište. Drugi dio jame još je trebalo nasuti kako bi se iz nje u potpunosti odstranila stajaća voda. Argumenti za izbor Sajmišta i protiv njega bili su podjednako uvjerljivi.

Zastupnik Rudolf Gabrijel procijenio je da je potrebno više od 300.000 dinara za nužno zatrpavanje postojeće ciglarske jame i uvođenje kanalizacije, dok je zastupnik Josip Kovačević osporio procjenu kao pretjeranu navodeći kako bi se iskopom temelja dobilo dovoljno zemlje za zatrpavanje preostalog dijela ciglarske jame. Zastupnik Ante Pintarić smatrao je da bi se financijski troškovi izgradnje kanalizacije gimnazijske zgrade smanjili istovremenom izgradnjom kanalizacije za Tvornicu špirita i likera vlasnika Petra Teslića.¹⁶ Zastupnik Ivo Stipčić bio je protiv gradnje na Trgu hrvatskih branitelja (prije: Trg A. Šenoae) jer je isti gradska općina 1927. godine popločila kamenim kockama s ukupnim troškom od 136.000 dinara. Smatrao je da je gimnaziju trebalo sagraditi na Sajmištu i parkom odijeliti od današnjeg Trga hrvatskih branitelja (prije: Trg A. Šenoae). Buduće Sajmište trebalo bi premjestiti na zatrpane ciglarske jame koje je tada koristila ciglana u vlasništvu Prve hrvatske stredionice. Gradonačelnik Gjuro Hatić, direktor gimnazije Juraj Sušnjak i zastupnik Ante Malovki bili su protiv gradnje na Sajmištu. Iznijeli su čitav niz prigovora u kojima su isticali da je Sajmište nedavno uređeno te da ne postoji alternativno mjesto za sajmovanje, da su nezatrpane ciglarske jame pune zagađene malaricne vode te da su u blizini, izlivanjem smrdljive zlempe iz Tvornice špirita i likera vlasnika Petra Teslića, nastale močvare.¹⁷

Na kraju sjednice tajnim se glasovanjem odlučivalo između dvije lokacije: Sajmišta u Starom Sisku ili gradskog zemljišta sa zgradom Državne osnovne škole u Novom Sisku. Od ukupno dvadeset i dva zastupnika, petnaest je glasovalo za Stari Sisak, a sedam za Novi Sisak. Prema mišljenju zastupnika Lea Ferića, rezultati glasanja su u skladu sa željama velike većine građana da se gimnazijska zgrada sagradi u Starom Sisku kao središtu čitavog grada.¹⁸ Zastupnici su glasovanjem prihvatili i prijedlog Upravno-gospodarstvenog odbora da se za izgradnju zgra-

SL. 2. S. KLISKA: SITUACIJA, SKICA ZA REALNU GIMNAZIJU U SISKU, LIPANI, 1928. (NA CRTEŽU JE POGREŠNO OZNAČEN SJEVER)

FIG. 2 S. KLISKA: SITE PLAN, SKETCH, GRAMMAR SCHOOL, SISKAK, JUNE, 1928 (THE DIRECTION OF NORTH INCORRECTLY MARKED)

SL. 3. DETALJ STAROG SISKI NA NACRTU GRADA SISKI, 1925.

FIG. 3 MAP OF SISKAK WITH A MARKED DETAIL OF THE OLD TOWN, 1925

10 Državna osnovna škola nalazila se u zgradi u Ladarškoj ulici 1 (prije: Trnskoga obala) gdje se prije nalazila satnijska pisarna [KRAGULJAC, 2001: 92].

11 *** Zapisnik PZGS, 1927.

12 *** Zapisnik GZS, 1928.b

13 *** Zapisnik OGG, 1928.

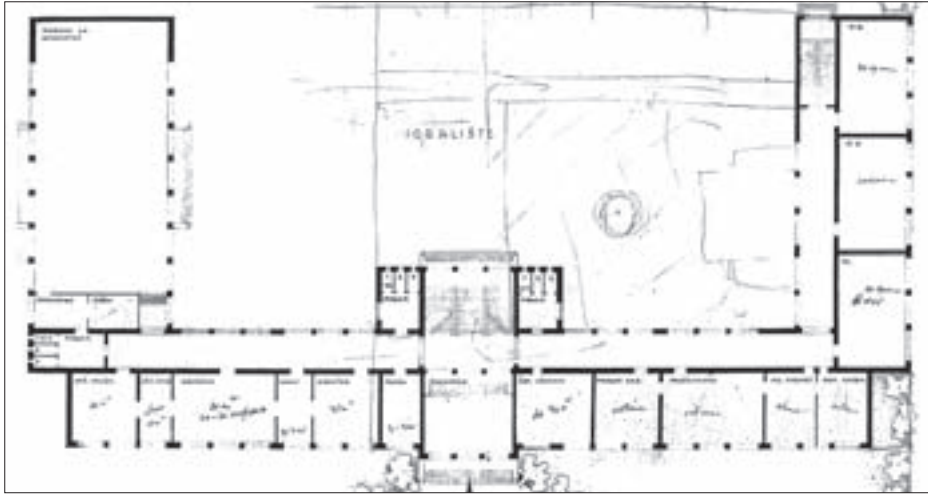
14 *** Zapisnik PZGS, 1927.; *** Zapisnik OGG, 1928.

15 *** Zapisnik GZS, 1928.b

16 *** Zapisnik GZS, 1928.b

17 *** Zapisnik PZGS, 1927. Žlempa: „masa koja ostaje u tvornici alkoholnih pica nakon prerade nekih žitarica (služi kao napoj za svinje).“ [Hrvatski enciklopedijski rječnik, 2004: 215]

18 *** Zapisnik GZS, 1928.b

SL. 4. S. KLISKA: TLOCRT PRIZEMLJA, SKICA ZA REALNU GIMNAZIJU U SISKU, LIPANJ, 1928.
FIG. 4 S. KLISKA: GROUND-FLOOR PLAN, SKETCH, GRAMMAR SCHOOL, SISAK, JUNE, 1928

de podigne zajam kod Državne hipotekarne banke u iznosu od četiri milijuna dinara uz amortizaciju od 25 godina s 11% kamata za otplatu glavnice. Banka bi za osiguranje zajma stavila hipoteku na gradsku električnu centralu, klaonicu i kasarnu.

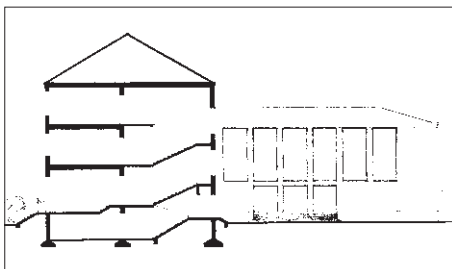
S. KLISKA: PRVI PROJEKT, LIPANJ, 1928. (NEIZVEDEN)

S. KLISKA: FIRST PROJECT, JUNE, 1928 (UNEXECUTED)

Nakon što je izabrano zemljište za izgradnju, na redovitoj sjednici Gradskog zastupstva održanoj 24. travnja 1928. godine određen je iznos od 50.000 dinara za izradu arhitektonskih projekata i troškovnika. Direktor gimnazije Juraj Sušnjak trebao je sastaviti arhitektonski program gimnazijske zgrade za 700 đaka na osnovi kojeg bi Gradsko poglavarstvo raspisalo javni arhitektonski natječaj. Nakon natječaja Poglavarstvo bi prvonagrađeni natječajni projekt trebalo poslati na odobrenje u Ministarstvo prosvete u Beograd te nakon pozitivnog mišljenja pristupiti dogovaranju i podizanja hipotekarnog zajma.¹⁹ Gradonačelnik Gjuro Hatic postupio je drugačije od odluke zastupstva jer je cilj bio uštedjeti na troškovima organizacije arhitektonskog natječaja. Gradonačelnikova je odluka bila utemeljena na prethodnim razgovorima s predstavnicima Građevinske direkcije Ministarstva građevina Kraljevine SHS (u nastavku Građevinska direkcija). Umjesto organiziranja skupog arhitektonskog natječaja, grad Sisak je neposredno od Građevinske direkcije trebao zatražiti izradu nekoliko idejnih arhitektonskih skica gimnazijske zgrade. Tek nakon što bi opcina izabrala jednu od ponuđenih idejnih skica, pristupilo bi se u Građevinskoj direkciji izradi glavnog i izvedbenog arhitektonskog projekta. U Građevinskoj direkciji tada je radio arhitekt Stanko

Kliska koji je svojedobno projektirao zgradu pošte u Sisku izgrađenu 1926. godine.²⁰ Vjerojatno je uspješna suradnja s općinom bila jedan od glavnih razloga zbog kojih mu je povjeren posao. Arhitekt Stanko Kliska izradio je idejne arhitektonske skice u lipnju 1928. godine. Oblik i veličina parcele u velikoj se mjeri poklapa s parcelom na kojoj će u konačnici biti sagrađena zgrada gimnazije. Na sjeverozapadnoj strani parcela je određena Ulicom Franje Lovrića (prije: Rimski prokop), na sjeveroistoku Ulicom Oktavijana Augusta (prije: Put „u Fullinu ciglanu“), na jugoistoku zemljištem svojedobno u vlasništvu obitelji Colussi, a na jugozapadu Trgom hrvatskih branitelja (prije: Trg Augusta Senoe) (Sl. 2.). Zgrada je imala podrum, prizemlje, prvi i drugi kat i tlocrt u obliku raširenog slova 'U' s dvama uvučenim uglovima. Duže sjeverozapadno ulično krilo bilo je paralelno s Ulicom F. Lovrića. Krace sjeveroistočno krilo bilo je okrenuto prema Ulici Oktavijana Augusta. Drugo krace jugozapadno krilo bilo je okrenuto prema južnom neizgrađenom dijelu parcele koja će kasnije postati gradski perivoj, ujedno i Trg hrvatskih branitelja. Između triju krila zgrade bilo je predviđeno dječje igralište. U sjeveroistočnom krilu nalazila se gimnastička dvorana s garderobom i sanitarijama u visini prizemlja i prvog kata. Sjeverozapadno i jugozapadno krilo imali su podrum, prizemlje, prvi i drugi kat. Glavni ulaz naglašen je neznatno istaknutim središnjim rizalitom na uličnom pročelju sjeverozapadnog krila. U organizaciji prostora dosljedno je primijenjen jednotraktni sustav. Nasuprot glavnog ulaza na dvorišnoj je strani istaknut središnji rizalit s trokrakim stubistem, jednim podestom te muškim i ženskim sanitarijama (Sl. 5.). U podrumu se nalaze prostorije dispanzera i zubotehničke ordinacije, kotlovnica centralnog grijanja i dva stana za pomoćno osoblje. U prizemlju sjeverozapadnog krila nalaze se dačka i učiteljska knjižnica, arhiv, zbornica, ured direktora, prirodoslovni i fizikalni kabinet, predavaonica i kemijski laboratorij (Sl. 4.). U sredini krila glavni je ulaz koji vodi u široko predvorje i prema trokrakom stubistu. U jugozapadnom krilu nalaze se tri učionice. Na prvom katu u sjeveroistočnom krilu je zračni prostor gimnastičke dvorane (Sl. 6.). U sjeverozapadnom i jugozapadnom

SL. 5. S. KLISKA: POPREČNI PRESJEK, SKICA ZA REALNU GIMNAZIJU U SISKU, LIPANJ, 1928.
FIG. 5 S. KLISKA: CROSS SECTION, SKETCH, GRAMMAR SCHOOL, SISAK, JUNE, 1928

¹⁹ *** Zapisnik GZS, 1928.a

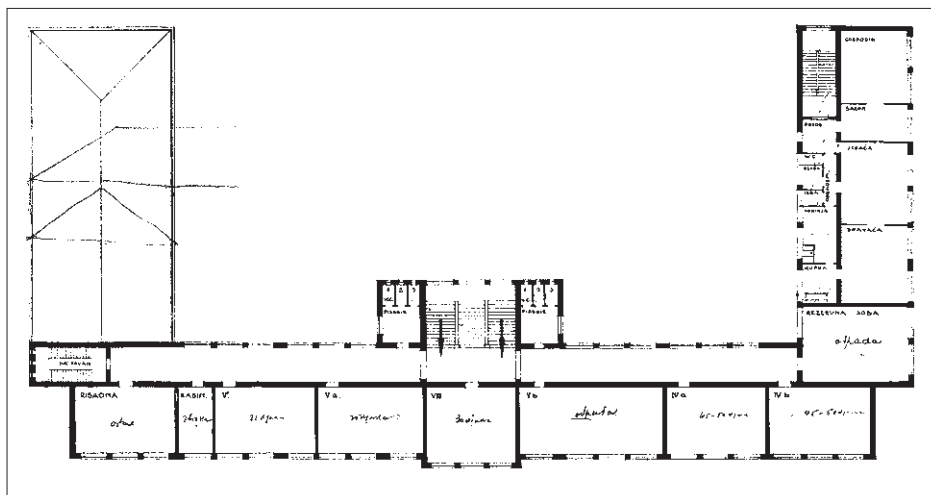
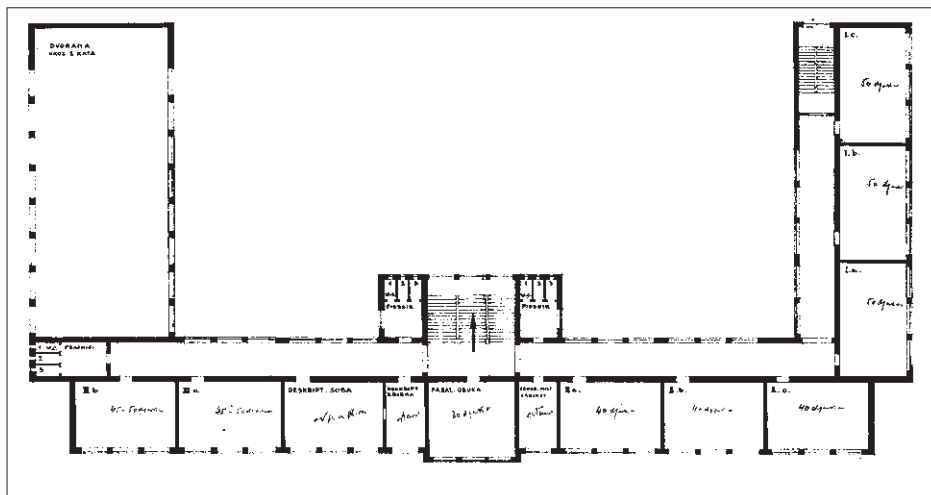
²⁰ Kliska, Stanko: 15.9.1896.-3.10.1969.; arhitekt; započeo studij na VTS u Beču i 1923. diplomirao kod Viktora Kovacića na Arhitektonskom odjelu VTS u Zagrebu; 1923.-1928. u Građevinskoj direkciji Ministarstva građevina Kraljevine SHS; 1929.-1941. vlastiti atelje u Zagrebu; 1931.-1932. Slavko Löwy i Kazimir Ostrogović rade u ateljeu; 1941.-1950. u Ministarstvu narodnog zdravlja u Beogradu; 1950.-1966. profesor na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu. Izložbe: 1932. Zagreb i 1933. Pariz. Djela (izbor do 1941.): 1929. zgrada gimnazije, Trg hrvatskih branitelja 1, Sisak; 1929.-30. trgovačko-stambena zgrada, Preobrazen-

krilu nalazi se sedam učionica i dva kabineta (deskriptivna geometrija, geografsko-historijski). Na drugom katu u sjeverozapadnom krilu nalazi se šest općih učionica i crtaonica s kabinetom. U jugozapadnom se krilu nalazi jedna rezervna učionica i prostrani stan za direktora s posebnim dvokrakim stubištem na kraju hodnika (Sl. 7.). U listopadu 1928. godine općina je odobrila Stanku Kliski isplatu honorara od 15.000 dinara za izradu i eventualne izmjene idejnih arhitektonskih skica.²¹ Gradsko poglavarstvo poslalo je arhitektonske skice Odjelu za srednju nastavu Ministarstva prosvete u Beogradu, koje ih je odobrilo 17. studenog 1928. godine. Međutim, Gradska je općina odustala od idejnih arhitektonskih skica iz lipnja 1928. godine vjerojatno zbog financijskih razloga i krenulo se u izradu novog arhitektonskog projekta. U ožujku 1929. godine potpisan je ugovor između općine i arhitekta Stanka Kliske o izradi glavnog arhitektonskog projekta za ishođenje građevinske dozvole, izvedbenih projekata i projektantskog nadzora nad izgradnjom zgrade.²²

S. KLISKA: DRUGI PROJEKT, TRAVANJ, 1929. (IZVEDEN)

S. KLISKA: SECOND PROJECT, APRIL, 1929 (EXECUTED)

U travnju 1929. godine arhitekt Stanko Kliska izradio je drugi arhitektonski projekt, koji je bio osnova za ishođenje građevinske dozvole 31. svibnja 1930. i početak izgradnje u srpnju iste godine. Zgrada gimnazije smještena je na parceli izrazito pravilnog pravokutnog oblika, koja je omeđena na sjeverozapadu Ulicom F. Lovrića (prije: Rimski prokop), na sjeveroistoku Ulicom Oktavijana Augusta (prije: Put „u Fullinu ciglanu“), na jugozapadu Trgom hrvatskih branitelja (prije: Trg A. Šenoa), na jugoistoku zemljištem svojedobno u vlasništvu obitelji Colussi. U vrijeme izgradnje parcela još nije imala izrazito pravilan oblik jer se okolni dio grada postupno regulirao i izgrađivao. Zgrada ima tlocrt u obliku slova 'H' zatvorenog s donje strane i smještena je po središnjoj osi parcele u smjeru sjeveroistok-jugozapad. Sjeverozapadno i jugoistočno krilo paralelni su s regulacijskom

linijom Ulice F. Lovrića (prije: Rimski prokop). U jugozapadnom dijelu parcele ispred ulaznog pročelja zgrade uređena je zelena površina, a u sjeveroistočnom dijelu parcele izgrađeno je skolsko igralište. Sjeverozapadno, jugoistočno i središnje sjeveroistočno krilo protežu se od podruma do drugoga kata. Jugozapadno krilo na razini prizemlja ima trijem, a na razini prvoga i drugoga kata povezuje oba nasuprotna krila. U drugoj (neizvedenoj) fazi bila je predviđena izgradnja sjeveroistočnog uzdužnog krila s gimnastičkom dvoranom s garderobama i sanitarijama. Nakon završetka druge faze arhitektonska kompozicija zgrade postala bi kvadar s dvama unutrašnjim dvorištima. Tako bi prvo dvorište imalo polujavnu namjenu zbog glavnog ulaza u zgradu, a drugo isključivo privatnu namjenu za potrebe gimnazije (Sl. 12.). Plohe pročelja ravne su i glatke površine bez ikakve arhitektonske plastike s uspravnim pravokutnim prozorima raspored kojih proizlazi iz unutrašnje namjene (Sl. 14.). Vertikalna komunikacija riješena je trokrakim stubištem s

SL 6. S. KLISKA: TLOCRT PRVOGA KATA, SKICA ZA REALNU GIMNAZIJU U SISKU, LIPANJ, 1928.

FIG. 6 S. KLISKA: FIRST FLOOR PLAN, SKETCH, GRAMMAR SCHOOL, SISAK, JUNE, 1928

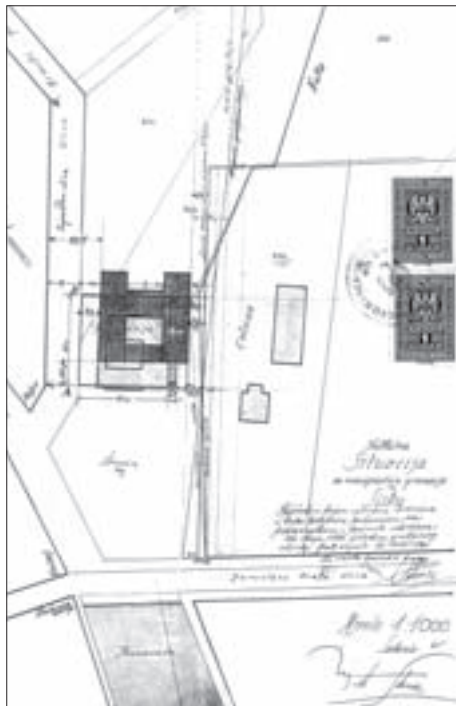
SL 7. S. KLISKA: TLOCRT DRUGOGA KATA, SKICA ZA REALNU GIMNAZIJU U SISKU, LIPANJ, 1928.

FIG. 7 S. KLISKA: SECOND FLOOR PLAN, SKETCH, GRAMMAR SCHOOL, SISAK, JUNE, 1928

ska ulica 2 / Ilica 9, Zagreb (t J. Denzler i M. Kauzlaric); 1931. zgrada Banovinske bolnice, Susak (t E. Steinmann); 1932. II. nagrada na natječaju za Upravnu zgradu Gradskih poduzeca, Gundulićeva/Hebrangova, Zagreb; 1934.-41. Klinička bolnica Rebro, Kišpatićeva 12, Zagreb (t F. Gabrić, V. Juranović i A. Ulrich); 1937.-40. trgovačko-stambena zgrada, Preradovićev trg 5, Zagreb, (t A. Ulrich). Lit.: LOJANICA, 1969: 38; MARTINOVIC, 1969: 36; SEGVIC, 1970: 202; UZELAC, 1988: 104-107; *** 1964: 193-194; *** 1995: 434. [POTOČNJAK, 1939: 55, 78; PREMELR, 1989: 38, 54, 69, 75, 77, 80, 119, 136; RADOVIĆ MAHEČIĆ, 1999: 12-13]

21 *** Zapisnik GZS, 1928.c

22 *** KLISKA, 1932.

Sl. 8. S. Kliska i A. Štimec: Situacija, Državna realna gimnazija u Sisku, Svibanj, 1930.

FIG. 8 S. Kliska and A. Štimec: Site plan, Grammar school, Sisak, May, 1930

podestom koje je smješteno u središnjem krilu (Sl. 11.). S objiju strana stubišta nalaze se muške i ženske sanitarije. Na svim katovima horizontalna komunikacija riješena je hodnicima u obliku slova 'H'. U sjeverozapadnom i jugoistočnom krilu širina hodnika približno je jednaka polovici širine učionica.²³ Podrum je poluukopan pa sve prostorije imaju prozore i prirodno osvjetljenje. U sjeverozapadnom krilu nalaze se radionica, kotlovnica, praonica rublja i dva jednosobna stana. U jugoistočnom krilu su laboratorij, zubar, čekaonica, liječnik, dispanzer i dvije kupaonice. Između sjeverozapadnog i jugoistočnog krila, u jugozapadnom uzdužnom krilu zgrade, nalazi se trijem s visinom jednog dijela visine podruma i čitave visine prizemlja. Prema trgu postavljeno je šest, a prema unutrašnjem dvorištu četiri stupa. Svi su stupovi kvadratnog presjeka i postavljeni su u jednakom razmaku. Kroz trijem se ulazi u unutarnje dvorište pravokutnog tlocrta s bunarom u sredini. Nasuprot trijemu nalazi se jednokrako vanjsko stubište koje vodi do glavnog ulaza u zgradu. U visokom prizemlju obaju krila nalazi se osam učionica (Sl. 9.). Svaka učionica ima četiri velika prozora. Na prvom katu sjeverozapadno i jugoistočno krilo povezani su jugozapadnim krilom gdje se nalazi zbornica (Sl. 10.). Na jednoj strani zbornice u širini hodnika smještena je profesorska knjižnica. U sjeverozapadnom su krilu soba direktora povezana s predsobom, knjižnica, fizikalna predavaonica s kabinetom koja je unutarnjom komunikacijom povezana s kemijskom predavaonicom i kabinetom.

U jugoistočnom su krilu prostorija za pjevanje, predavaonica i kabinet za prirodoslovne nauke koji je unutarnjom komunikacijom povezan s prirodoslovnom zbirkom. Na drugom se katu u jugozapadnom krilu nalazi risaonica. U sjeverozapadnom i jugoistočnom krilu nalazi se kabinet risaonice i osam učionica. U vertikalnoj organizaciji unutrašnjeg prostora primijenjen je princip povezivanja srodnih sadržaja. U prizemlju i na drugom katu su učionice opće namjene, dok su na prvom katu, u sredini zgrade, specijalizirane prirodoslovne učionice.

ISHODENJE MINISTARSKIH ODOBRENJA

OBTAINING MINISTERIAL PERMITS

U međuvremenu je 31. kolovoza 1929. godine stupio na snagu novi Zakon o srednjim školama, koji je predstavljao osnovu za rad državnih tijela u procesu odobravanja arhitektonskih projekata školskih zgrada.²⁴ Ministarstvo građevina, Ministarstvo prosvete i Ministarstvo socijalne politike i narodnog zdravlja najčešće su se u djelovanju pozivali na članak 10.: „Za državnu srednju školu mora postojati ili se podići naročita zgrada.

Ni u kom slučaju ne može se za nju ni privremeno zauzeti zgrada koje druge škole. Odvojeno od školskih prostorija mora biti stan za direktora i bar jednog služitelja čuvara. Zgrade državnih srednjih škola moraju odgovarati svim higijenskim zahtjevima i svim školskim potrebama. Podizanju zgrade namijenjene za državnu srednju školu može se pristupiti samo po prethodnom odobrenju planova od Ministarstva Prosvete, a u sporazumu sa Ministarstvom Građevina i Ministarstvom Socijalne Politike i narodnog zdravlja. /.../”²⁵ U članku 13. precizno je postavljen obvezni zahtjev za osnivanjem i djelovanjem knjižnice: „Svaka srednja škola mora imati, uz školski namještaj i učila, knjižnicu za nastavnike i knjižnicu za učenike, kao i knjižnicu đackih udžbenika. Ministar Prosvete propisuje pravila o školskom namještaju, o snabdijevanju i uređenju knjižnica i o zbirnama učila (...)”²⁶ U članku 14. postavljene su visoki higijenski i zdravstveni standardi: „Svaka državna srednja škola dužna je imati prostorije za kupatila i za školsku polikliniku, ako u tom mjestu ne postoji opća školska poliklinika.”²⁷

Očito je Stanko Kliska, radeći kao arhitekt u Građevinskoj direkciji, prethodno bio upoznat s nacrtom Zakona o srednjim školama, jer je u projektu iz travnja 1929. godine unaprijed ugradio sve buduće zakonske odredbe. Kad je glavni arhitektonski projekt bio izrađen, općina ga je poslala na odobrenje u Ministarstvo građevina, Ministarstvo prosvete i Ministarstvo socijalne politike i narodnog zdravlja u Beogradu.²⁸ Postupak ishođenja odobrenja između triju ministarstava bio je dugotrajan. Budući da je javna licitacija za izbor izvođača radova već bila najavljena za 5. svibanj 1930. godine, gradonačelnik Gjuro Hatić uputio je 24. travnja 1930. godine molbu za ubrzanje procesa. Gradska općina željela je da zgrada bude pod krovom do kraja prosinca 1930. godine.²⁹ Prosvjetno odjeljenje Kraljevske banske uprave Savske banovine u Zagrebu neobično je brzo reagiralo i sutradan, 25. travnja 1930. godine, uputilo Odjeljenju za srednju nastavu Ministarstva prosvete molbu za hitnim odobrenjem glavnog arhitektonskog projekta.³⁰ Projekt je već 28. travnja 1930. godine dostavljen Ministarstvu građevina, koje ga je trebalo prosljediti na suglasnost Mini-

²³ U prizemlju širina učionica iznosi 5,85 m, a širina hodnika 2,95 m, na prvom i drugom katu širina učionica iznosi 6,00 m, a širina hodnika 3,10 m.

²⁴ Zakon o srednjim školama, 1930: 3

²⁵ Zakon o srednjim školama, 1930: 8-9

²⁶ Zakon o srednjim školama, 1930: 10

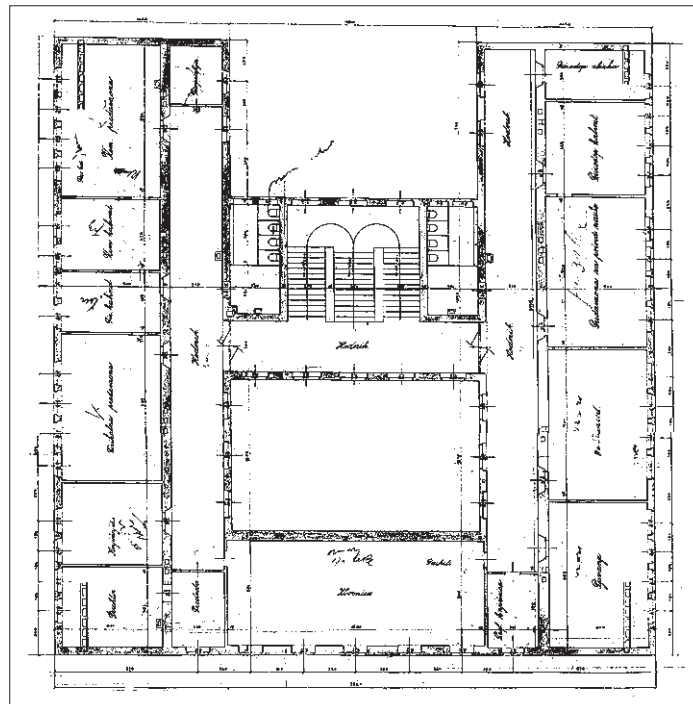
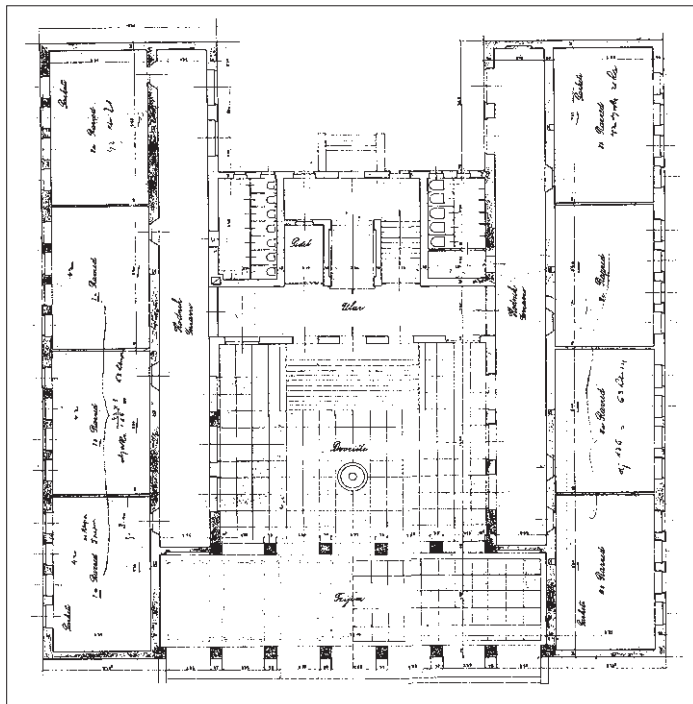
²⁷ Zakon o srednjim školama, 1930: 10

²⁸ *** Prosvjetno odjeljenje KBUSBZ, 1930.b

²⁹ *** GNS, 1930.a

³⁰ *** Prosvjetno odjeljenje KBUSBZ, 1930.a

³¹ *** Odjeljenje za srednju nastavu MPB, 1930.

starstvu socijalne politike i narodnog zdravlja.³¹ Istovremeno sa složenim i sporim postupkom ishodenja odobrenja glavnog projekta odstranetrijus pomenutih ministarstava, općina je morala ispuniti dva nužna pravna i tehnička preduvjeta za početak izgradnje. Na zajedničkoj sjednici Upravno-gospodarstvenog i Građevnog odbora Gradskog zastupstva održanoj 7. svibnja 1930. godine gradski nadinženjer Antun Štimec objasnio je nužnost ishodenja građevinske dozvole i imenovanja Građevne uprave. Za kvalitetno izvođenje građenja u skladu sa zakonima bilo je potrebno imenovati Građevnu upravu: građevni odbor, nadzornog inženjera, nadglednika radova i vrhovnog nadzornika iz nadležne građevne oblasti. Početkom svibnja 1930. godine gradski nadinženjer Antun Štimec imenovan je za nadzornog inženjera koji je trebao voditi građevinski dnevnik, nadzirati izvedbu radova i kontrolirati financijsku situaciju s izvršenim radovima u skladu s općim i posebnim troškovničkim uvjetima iz ugovora s izvođačima.³² Gradski zastupnici Ante Pin-

tarić, Franjo Fulla, Nikola Pirc, dr. Leon Ferić, ing. Rudolf Gabrijel i Solo Baum izabrani su u Građevni odbor. Građevni odbor predstavljao je općinu kao investitora te je, zajedno s nadzornim inženjerom i vrhovnim nadzornikom, bio financijski i tehnički suodgovoran za kvalitetu izvedenih radova i tijekom gradnje.³³ Građevni odbor raspisao je javne licitacije, potpisivao ugovore s izvođačima pojedinih radova, na osnovu izvještaja nadzornog inženjera ovjeravao financijske situacije s izvršenim radovima i odobravao obročne isplate izvođačima radova. Prema zakonu, za kontrolu dobre kvalitete izgradnje bilo je potrebno imenovati vrhovnog nadzornika iz reda Tehničkog odjeljenja Kraljevske banske uprave Savske Banovine³⁴ (u nastavku Tehničko odjeljenje). Gradska općina, zadužena za plaćanje troškova djelovanja vrhovnog nadzornika, željela je smanjiti spomenute troškove te je zbog toga za imenovanje predložila inženjera Milivoja Frkovića koji je u isto vrijeme već bio nadzorni inženjer na izgradnji državnog mosta u Sisku.³⁵ Krajem svibnja 1931. godine Tehničko odjeljenje potvrdilo je imenovanje inženjera Milivoja Frkovića za vrhovnog nadzornika.

GRAĐEVINSKA DOZVOLA, SVIBANJ, 1930.

BUILDING PERMIT, MAY, 1930

Građevni odbor podnio je Gradskom načelstvu u Sisku 24. svibnja 1930. godine glavni arhitektonski projekt i zatražio dodjelu gra-

SL. 9. S. KLISKA: TLOCRT PRIZEMLJA, DRŽAVNA REALNA GIMNAZIJA U SISKU, TRAVANJ, 1929.

FIG. 9 S. KLISKA: GROUND-FLOOR PLAN, GRAMMAR SCHOOL, SISAK, APRIL, 1929

SL. 10. S. KLISKA: TLOCRT PRVOGA KATA, DRŽAVNA REALNA GIMNAZIJA U SISKU, TRAVANJ, 1929.

FIG. 10 S. KLISKA: FIRST FLOOR PLAN, GRAMMAR SCHOOL, SISAK, APRIL, 1929

32 *** ŠTIMEC, 1930.a; *** GNS 1930.h

33 U Građevnoj upravi za gradnju gimnazije bili su inženjer Rudolf Gabrijel, dr. Leon Ferić i Solo Baum, a gradski zastupnici članovi Gradskog građevnog odbora inženjer Rudolf Gabrijel, Ante Pintarić, Franjo Fulla i Nikola Pirc [*** GNS, 1930.h]. *** Zapisnik očevida, 1930.b; *** Građevna dozvola za novogradnju gimnazije u Sisku, 1930.

34 *** ŠTIMEC, 1930.a

35 *** Tehničko odjeljenje KBUSBZ, 1930.; *** GZS, 1930.

Frković, Milivoj: Varaždin, 1887. – Zagreb, 1946.; dipl. inž. građevine; 1906. maturirao na Kraljevskoj realnoj gimna-

devinske dozvole.³⁶ Gradsko načelstvo zakazalo je 26. svibnja 1930. godine očevid građevinske parcele koja se sastojala od kat. čestice br. 369 i 370 u poreznoj općini Stari Sisak.³⁷ Gradski nadinženjer Antun Štimec na zemljištu je vapnom markirao građevinske linije novogradnje. Tijekom očevida gradski fizik Ivan Blažeković zatražio je uvid u glavni arhitektonski projekt zgrade kako bi mogao izraditi stručno higijensko mišljenje. Procjena higijenskih rješenja u novogradnji bila je značajna zbog zdravlja školske omladine. Gradski fizik pažljivo je proučio razmještaj i veličinu unutrašnjih prostorija, osvjetljenje i prozračivanje, položaj klupa, opskrbu vodom, kanalizaciju te 10. lipnja 1930. godine predao pozitivan izvještaj.³⁸ Dodatno je predložio uređenje većeg parka ispred zgrade i sadnju lisnatog drveća prema Ulici F. Lovrića (prije: Rimski prokop) kako bi se zgrada zaštitila od ulične prašine.³⁹

Tijekom očevida određeno je da se zgrada gimnazije izgradi na Sajmištu i pomakne 10 metara prema sjeveroistoku, te 7,5 metara prema jugoistoku, tj. prema susjedu Colussiju.⁴⁰ (Sl. 11.) Odmah je napravljena provjera točnosti katastarskih čestica i pristupilo se iskolčenju građevnih linija zgrade.⁴¹ Gradsko načelstvo je 31. svibnja 1930. godine dodijelilo građevinsku dozvolu.⁴² Međutim, susjeda Katarina Colussi uložila je žalbu na dodijeljenju građevinsku dozvolu koja je na mjesec i pol zaustavila početak izgradnje zgrade. Gradsko načelstvo zakazalo je raspravu o žalbi 18. lipnja 1930. godine.⁴³ Katarina Colussi tvrdila je da dodijeljena građevinska dozvola i situacija nisu u skladu s usmenim dogovorom postignutim tijekom očevida održanog 26. svibnja 1930. godine. Prema usmenom dogovoru, zgrada se trebala pomaknuti prema susjedu Colussiju za 5 metara, a ne za 7,5 m kako je ispravljeno u zapisniku. Predstavnici Gradske općine tvrdili su da je sporna izmjena od 5 na 7,5 metara bila nužna i logična posljedica nakon točne katastarske izmjere, zbog čega žalba privatnog vlasnika nije utemeljena. Kako između stranaka u sporu nije došlo do dogovora, žalba je upućena Kr. banskoj upravi Savske banovine u Zagrebu.⁴⁴

Gradsko načelstvo iz Siska uputilo je niz dopisa Tehničkom odjeljenju s objašnjenjem svih detalja očevida i neosnovanosti žalbe.⁴⁵ Upravno odjeljenje Kr. banske uprave Savske banovine u Zagrebu otklonilo je 12. srpnja 1930. godine kao neosnovanu žalbu Katarine Colussi.⁴⁶ Katarina Colussi ponovno je uputila žalbu banu Savske banovine Josipu Šiloviću u Zagreb, ali bez rezultata.⁴⁷

U međuvremenu su, 14. srpnja 1930., članovi Građevnog odbora, inženjer Rudolf Gabrijel, dr. Leon Ferić i Solo Baum pokrenuli postupak za promjenu građevnih linija zgrade u odnosu na odobrenu građevinsku dozvolu,

koji su podržali vrhovni nadzornik Milivoj Frković, nadzorni inženjer Antun Štimec i arhitekt Stanko Kliska. Tijekom novog očevida gradilišta, održanog 15. srpnja 1930. godine, jugozapadno ulazno pročelje pomaknuto je prema jugu za 10 metara iz estetskih i arhitektonskih razloga dok je jugoistočno pročelje prema susjednom zemljištu Colussi ostalo na istoj udaljenosti kao u odobrenoj građevinskoj dozvoli.⁴⁸ Iako je složen proces ishodjenja odobrenja arhitektonskog projekta kod triju spomenutih ministarstava još bio u tijeku, Gradska općina otvorila je gradilište 16. srpnja 1930. godine. Otvaranjem gradilišta bez konačnog pozitivnog odobrenja postojao je rizik od povećanja troškova, ukoliko bi se naknadno zahtijevale određene izmjene arhitektonskog projekta.⁴⁹ Ministarstvo građevina je 22. srpnja 1930. godine odobrilo arhitektonski projekt i obavijestilo Ministarstvo socijalne politike i narodnog zdravlja.⁵⁰ Škola narodnog zdravlja u Zagrebu pregledala je arhitektonski projekt 19. kolovoza 1930. godine i poslala pozitivno mišljenje Sanitetskom odjeljenju Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja.⁵¹ Ministarstvo građevina je 26. kolovoza 1930. godine obavijestilo Ministarstvo prosvete da nisu potrebne promjene u arhitektonskom projektu i da se gradnja može nastaviti.⁵² Početkom rujna nadzorni je inženjer Antun Štimec otputovao na dodatne konzultacije u ministarstva u Beograd.⁵³

Ministarstvo prosvete odobrilo je 5. rujna 1930. godine arhitektonski projekt za novu gimnazijsku zgradu u Sisku.⁵⁴ Antun Štimec je, odmah iz Beograda, Gr. načelstvu u Sisku poslao telegram s jednom rečenicom: „Za preka za gradnju nema.”⁵⁵

ziji u Zagrebu; 1914. diplomirao na građevno-inženjerskoj školi Visoke tehničke škole u Beču; 1914. inženjer vjezbenik kod Kraljevske kotarske oblasti u Petrinji; 1915. kod Kraljevskog građanskog ureda u Petrinji; 1919. u građevinskom odsjeku Kraljevske zemaljske vlade u Zagrebu; 1920. inženjerski pripravnik; 1921. inženjer; 1929. tehnički savjetnik u Tehničkom odjeljenju Kraljevske banske uprave Savske Banovine. Projektirao je mostove preko rijeka: Kupe u Sisku (1925.-1934.), Like u Kosinju (1933.-1935.), Dubračine u Crikvenici (1938.), Bogdanice u Gospiću (1932.), Suhe Ričine u Novom Vinodolskom (1938.), Like u Budaku (1950.). [*** Službenički list: Milivoj Frković; HR HDA, 148/5 Savska banovina, Tehničko odjeljenje, kutija br. 165.; SZAVITS-NOSSAN, 1926: 177-179; TONKOVIĆ, 1953: 212-216; GOLEC, 1999: 125-126]

36 *** Građevna uprava za gradnju gimnazije, 1930.a

37 *** GNS, 1930.b; *** GNS, 1930.c

38 *** Zapisnik očevida, 1930.a

39 *** BLAŽEKOVIĆ, 1930.

40 *** Zapisnik očevida, 1930.a

41 *** ŠTIMEC, 1930.b

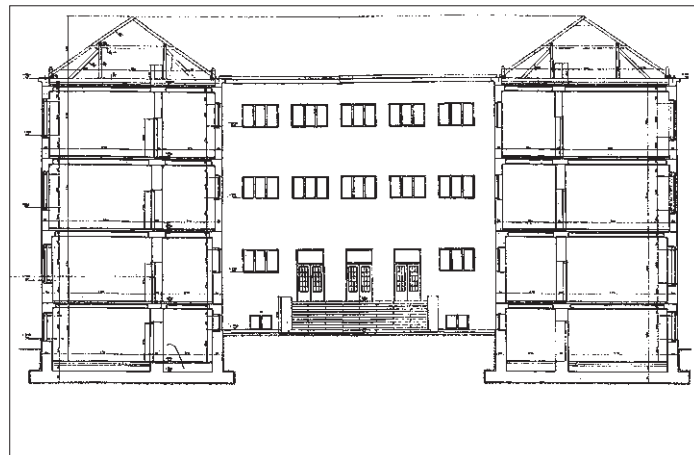
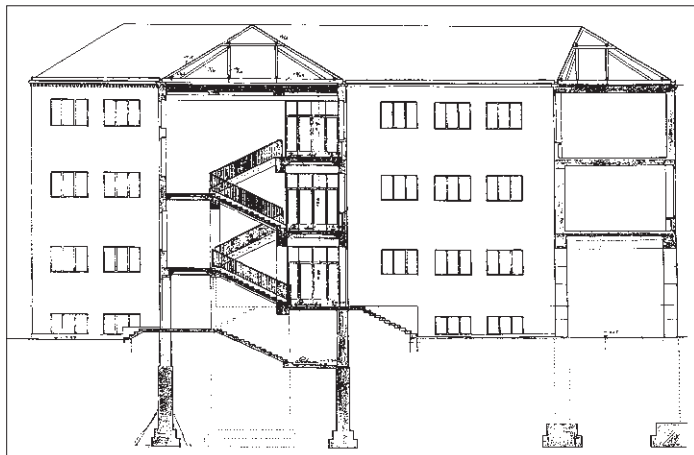
42 *** Građevna dozvola za novogradnju gimnazije u Sisku, 1930.

43 *** GNS, 1930.d

44 *** GNS, 1930.e

45 *** GNS, 1930.f

46 *** Upravno odjeljenje KBUSBZ, 1930.; *** GNS, 1930. g

I. FAZA IZGRADNJE, SRPANJ, 1930. – PROSINAC, 1931.

FIRST CONSTRUCTION PHASE, JULY, 1930 – DECEMBER, 1931

Gr. načelstvo je 5. svibnja 1930. oglasilo održavanje javne pismene licitacije za izvođenje građevinskih radova u Službenim novinama (Beograd), Narodnim novinama (Zagreb), Tehničkom listu (Zagreb), Novostima (Zagreb), Jutarnjem listu (Zagreb) i Tehničkim sekcijama Udruženja jugoslavenskih inženjera i arhitekata u Zagrebu i Karlovcu.⁵⁶ Svi su natjecatelji poslali ponude usklađene s općim i posebnim uvjetima licitacije, arhitektonskim projektom i troškovnikom. Posebnom izjavom unaprijed su se obvezali na strogo pridržavanje uvjeta ugovora i izvještaja

47 *** COLUSSI, 1930.

48 *** Građevna uprava za gradnju gimnazije, 1930.b

49 *** ŠUŠNJAK, 1930.

50 *** MGB, 1930.a

51 *** ŠNZZ, 1930.

52 *** MGB, 1930.b

53 *** GNS, 1930.h

54 *** MPB, 1930.a

55 *** ŠTIMEC, 1930.c

56 *** Oglas licitacije za graditeljske radnje realne gimnazije u Sisku, 1930.

57 *** GPS, 1930.b; *** GPS, 1930.a; *** BENEDIK, BARANJAI, 1930.; *** Građevni odjel GPS, 1930.; *** Građevno odjeljenje GNS, 1930.; *** PETROVIĆ, 1930.; *** DUBSKY, J. i drug, građevno poduzetništvo, 1930.a

58 *** DUBSKY, J. i drug, građevno poduzetništvo, 1930.b

59 *** 1930.a: 1

Popović, Mijo: Zagreb, 1884. – Sisak, 1958.; građevinski poduzetnik; Graditeljsku školu završio u Zagrebu; 1905. s roditeljima doselio u Sisak; 1937.-1939. Banska uprava imenovala ga je gradonačelnikom; izgradio zgrade: Hrvatskog trgovačkog doma u Kranjčevićevoj ulici, Kotarske oblasti u Rimskoj ulici (danas Gradska vijećnica), Mlin, Gimnaziju, Vilu Mira i Vilu Popović na Zagrebackoj cesti u Sisku. [ZORKO; JAGACIĆ-BORIĆ, 2006: 256]

60 *** Zapisnik o predaji gradnje poduzetniku Popović Miji, 1930.

61 *** GDGS, I, 1930.a: 1; *** GDGS, I, 1930.b: 1-2

nadzornog inženjera. Na licitaciji su sudjelovali građevno poduzetništvo Josip Dubsky i drug iz Zagreba, ovlašteni građevinski inženjer Branko Petrović iz Karlovca, inženjer Ivan Grgić i drug iz Zagreba, arhitekti Benedik i Baranjai iz Zagreba, inženjer Marko Korenić iz Zagreba, Mijo Popović iz Siska, Antun Gauss, građevno poduzeće inženjera Mate Crnica iz Zagreba, inženjeri Kabalin i Jamnicki iz Karlovca.⁵⁷ Ponuda poduzetništva J. Dubsky i drug bitno se razlikovala od ponuda ostalih natjecatelja. Svi su ponuđači smatrali neupitnom tehničku dokumentaciju arhitekta Stanka Kliske. Poduzetništvo J. Dubsky i drug već je gradilo u Sisku i imali su prethodna saznanja o geomehaničkoj kvaliteti zemljišta. Budući da se zgradu namjeravalo graditi na Sajmištu, na nasipanom pjeskovitom tlu, poduzetništvo je upozoravalo na moguću pojavu ozbiljnih problema zbog predviđene dubine iskopa podruma i načina temeljenja. Zatražili su od Gradskog građevnog ureda uzdužni i poprečni presjek tla, kako bi se izradila financijski i tehnički precizna ponuda za zemljane radove i armiranobetonsko temeljenje.⁵⁸

Na sjednici Gradskog poglavarstva u Sisku 8. svibnja 1930. godine odabrana je ponuda građevnog poduzeća Mije Popovića.⁵⁹ Ugovor s poduzetnikom potpisan je 15. srpnja 1930. godine, a rok za dovršenje radova određen je na 200 kalendarskih dana. Sljedeći dan su nadzorni inženjer Antun Štimec i poduzetnik Mijo Popović potpisali zapisnik o preuzimanju jednog primjerka arhitektonskog projekta i troškovnika te o iskolčenju tlocrta gimnazijske zgrade. Zajedničkim potpisom zapisnika izvršena je primopredaja gradnje od Građevnog odbora na poduzetnika i otvoreno je gradilište.⁶⁰

Izgradnja zgrade državne realne gimnazije započela je 16. srpnja 1930. godine s izvođenjem ograde oko gradilišta, iskopom jama za vapo, postavljanjem baraka i sječom osam stabala.⁶¹ Nakon nekoliko dana rada iskopana

SL 11. S. KLISKA: POPREČNI PRESJEK, DRŽAVNA REALNA GIMNAZIJA U SISKU, TRAVANJ, 1929.

FIG. 11 S. KLISKA: CROSS SECTION, GRAMMAR SCHOOL, SISAK, APRIL, 1929

SL 12. S. KLISKA: UZDUŽNI PRESJEK, DRŽAVNA REALNA GIMNAZIJA U SISKU, TRAVANJ, 1929.

FIG. 12 S. KLISKA: LONGITUDINAL SECTION, GRAMMAR SCHOOL, SISAK, APRIL, 1929

je veća količina nečistog pijeska koji je djelomično bio pomiješan sa zemljom.

Nadzorni inženjer Antun Štimec zahtijevao je 21. srpnja 1930. godine iskop pokusnih jama na uglovima zgrade za geomehaničko ispitivanje sastava i nosivosti tla.⁶² Osnovna nepoznanica bila je dubina pjesčanog nasipa koji je mogao uzrokovati eventualne promjene u konstrukciji temelja.⁶³ Nakon ispitivanja ustanovljeno je kako se sloj pijeska i sitnog šljunka nalazi na dubini od tri metra od površine terena.⁶⁴ Kvaliteta tla zahtijevala je promjenu konstrukcije temelja i izradu novog statičkog proračuna. Poduzetnik Mijo Popović i inženjer Ante Novak 11. su kolovoza izradili novi projekt temeljenja, koji je nadzorni inženjer Antun Štimec odbio. Na sjednici Upravno-gospodarskog i Građevnog odbora Gradskog zastupstva održanoj 13. kolovoza 1930. odlučeno je da će inženjer Valerijan Rieszner,⁶⁵ sveučilišni profesor na Visokoj tehničkoj školi u Zagrebu izraditi projekt nove konstrukcije temelja. Inženjeri Valerijan Rieszner, Milivoj Frković i Ante Novak pregledali su zemljište 29. srpnja 1930. godine i zatražili ponovna geomehanička ispitivanja tla.⁶⁶ Novo sondiranje prema prijedlogu Valerijana Riesznera izvedeno je 20. kolovoza 1930. i ustanovila se točna dubina i visina sloja pijeska.⁶⁷ Inženjer Valerijan Rieszner izradio je novi projekt temeljenja koji je predao 6. rujna 1930. Gr. načelstvu. Sondažna istraživanja pokazala su da se na dubini od 6 metara nalazi pijesak, zbog čega je trebalo odustati od predviđenih trakastih temelja ispod nosivih zidova. U statičkom proračunu iz glavnog projekta koji je izradio arhitekt Stanko Kliska bilo je predviđeno opterećenje od 1,5 kg/cm². Na pjesčanom tlu opterećenje je moglo biti najviše 1 kg/cm², zbog čega je inženjer Rieszner predložio izvedbu armiranobetonske ploče s češkom glazurom na gornjoj površini i prvoklasnom hidroizolacijom ispod cijele površine sjeverozapadnog i jugoistočnog krila. Osnovni je cilj bio jednakomjerni prijenos vertikalnih opterećenja po čitavoj tlocrtnoj površini i sprečavanje nejednakomjernog slijeganja pojedinih nosivih dijelova zgrade.⁶⁸ Na sjednici Upravno-gospodarskog i Građevnog odbora održanoj 18. rujna odlučeno je da poduzetnik Mijo Popović izradi dopunski troškovnik s analizom cijena prema novom projektu temeljenja. Na prijedlog nadzornog inženjera Građevni je odbor 27. rujna prihvatio dopunske troškovnike, a Upravno-gospodarski odbor Gradskog zastupstva sve je odobrio 30. rujna 1930.

Izvođenje nove temeljne armiranobetonske ploče znatno je povećalo troškove, jer je koštalo koliko i izgradnja ostatka zgrade. Promjena dubine i konstrukcije temeljenja prouzrokovala je i nužno premještanje postojeće gradske kanalizacije, koje nije bilo

predviđeno odobrenim glavnim arhitektonskim projektom. Promjena temeljenja povećala je troškove izvedbe za 192.000 dinara, a premještanje kanalizacije za 140.000 dinara. Problemi oko temeljenja posljedica su smještanja zgrade gimnazije na zemljište na kojem se u antičko doba nalazio rimski obrambeni jarak, zatrpavan krajem devetnaestog stoljeća kupskim pijeskom. U listopadu i studenom 1930. godine dovršavalo se izvođenje armiranobetonske temeljne ploče,⁶⁹ a tijekom prosinca zidani su podrumski nosivi zidovi.⁷⁰ Zbog vremenskih uvjeta radovi su bili zastavljeni od sredine prosinca 1930. do sredine travnja 1931. godine kad se nastavljaju radovi na premještanju kanalizacije i zidanju nosivih zidova.⁷¹ U rujnu je dovršeno zidanje nosivih i pregradnih zidova prvog kata, a u listopadu 1931. godine i drugog kata.⁷² Tijekom studenog je nastavljeno s radovima uvođenja kućne kanalizacije, klesarskim radovima i krovnim konstrukcijama.⁷³ Krovopokrivački radovi dovršeni su 8. prosinca 1931. godine, kad je u građevinskom dnevniku zapisano „zgrada je došla pod krov”.⁷⁴

KLISKA – ŠTIMEC: DETALJNA REGULACIJSKA OSNOVA, KOLOVOZ, 1931.

KLISKA – ŠTIMEC: DETAILED PLAN, AUGUST, 1931

Istovremeno s izgradnjom gimnazijske zgrade trebalo je izraditi detaljnu regulacijsku osnovu za okolni dio grada. Arhitekt Stanko Kliska izradio je regulacijsku skicu, koja je poslužila gradskom nadinženjeru Antunu Štimecu za izradu detaljne regulacijske osnove. Gradsko je zastupstvo prihvatilo tu regulacijsku osnovu na sjednici 24. kolovoza 1931.

62 *** GDGS, I, 1930.c: 2-5

63 *** GDGS, I, 1930.d: 5

64 *** GDGS, I, 1930.e: 8

65 *** MIHELČIĆ, 1930.

Rieszner, Valerijan: 1876.-1949., dipl. ing. građevinarstva, 1899. diplomirao na VTS u Beču; 1921. honorarni docent, a 1922. redovni profesor, 1943. umirovljen, 1945. reaktiviran kao redovni profesor na VTS u Zagrebu; 1947. redovni član JAZU. Djela (izbor): 1906.-08. Hidroelektrana „Karlovac” na Kupu kod Ozlja; 1912.-14. Hidroelektrana „Požega” na Orljavi; 1916.-18. projekt kanalizacijskog sustava Karlovca; 1919.-21. projekt Hidroelektrane na Savi kod Krškog, 1919.-21. projekt kanalizacijskog sustava Petrinje. [*** 2000: 234]

66 *** GDGS, I, 1930.f: 10

67 *** GDGS, I, 1930.g: 20

68 KLISKA, 1932: 45; *** GDGS, I, 1930.h: 34

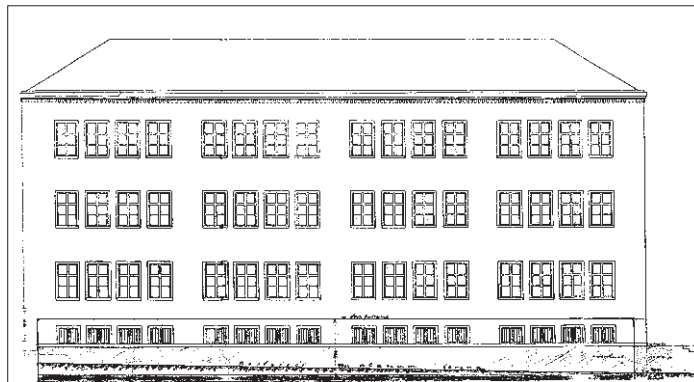
69 *** GDGS, I, 1930.i: 35. Gradsko načelstvo održalo je javnu licitaciju za premještanje gradske kanalizacije 20. listopada 1930. godine.

70 *** GDGS, I, 1930.j: 37-58

71 *** GDGS, I, 1930.k: 58-59; *** GDGS, I, 1931.a: 60-72; *** GDGS, I, 1931.b: 90-125.; Gradsko načelstvo objavilo je 24. kolovoza 1931. godine licitaciju za stolarske radove s okovom.

72 *** GDGS, I, 1931.c: 126; *** GDGS, I, 1931.d: 132

73 *** GDGS, I, 1931.e: 140

godine.⁷⁵ (Sl. 16.) Regulacijski i higijenski zapušteni dio grada detaljnom je regulacijskom osnovom trebao biti pretvoren u uređeni dio grada s reprezentativnim javnim zgradama i usklađenom stambenom blokovskom izgradnjom. Postojeći nepravilnoj parceli nastojalo se dati što pravilniji geometrijski oblik. Javni gradski prostori i zgrade naizmjenice su postavljeni duž sjeveroistočno-jugozapadne osi.⁷⁶ Ispred zgrade gimnazije nalazi se pristupni trg, a sa stražnje strane gimnastička dvorana. Između zgrade gimnazije i Hrvatskog doma smješten je javni trg pravokutne osnove. Zgrada Hrvatskog doma ima tlocrt u obliku obrnutog slova U i visinom bi bila usklađena s gimnazijskom zgradom. Između Hrvatskog doma i pravoslavne crkve nalazi se trg sa sjevernom i istočnom dijagonalnom ulicom. Pravoslavna crkva je valjkasti volumen s plitkom kupolom i zvonikom koji je osno postavljen na glavni ulaz. Duž sjeverozapadne strane sklopa prolazi postojeća Ul. F. Lovrića (prije: Rimski prokop), a na jugoistočnoj strani je zamišljena simetrična uli-

ca. Sklop javnih gradskih trgova i zgrada drvoredom je odvojen od ulice. Za neizgrađeni jugoistočni dio grada predviđen je ortogonalni raster ulica i blokovska izgradnja stambenih zgrada s visokim prizemljem i prvim katom. Predloženo je krajnje jednostavno oblikovanje pročelja koje bi bilo usklađeno s gimnazijom. Na glatkim i ravnim ploham pročelja nalazili bi se nizovi položenih trodijelnih pravokutnih prozora. Izgradnja gimnazijske zgrade, izrada detaljne regulacijske osnove i premještanje Sajmišta značajni su za budući urbanistički razvoj grada Siska jer su posredno, oko 1935. godine, potaknuli izradu detaljne regulacijske osnove za neizgrađeni gradski predjel Kontrola omeđen Ulicom F. Lovrića (prije: Rimski prokop) na zapadu, Trgom hrvatskih branitelja (prije: Trg A. Šenoje) na jugu i željezničkom prugom na sjeveru i istoku.⁷⁷ Od detaljne regulacijske osnove Kliska – Štimec malo je toga izvedeno: regulacijska linija Ulice F. Lovrića, pristupni perivoj ispred gimnazijske zgrade i školska igrališta iza nje.

SL 13. S. KLISKA: ULAZNO PROČELJE, DRŽAVNA REALNA GIMNAZIJA U SISKU, TRAVANJ, 1929.

FIG. 13 S. KLISKA: ENTRANCE FAÇADE, GRAMMAR SCHOOL, SISAK, APRIL, 1929

SL 14. S. KLISKA: BOČNO PROČELJE, DRŽAVNA REALNA GIMNAZIJA U SISKU, TRAVANJ, 1929.

FIG. 14 S. KLISKA: LATERAL FAÇADE, GRAMMAR SCHOOL, SISAK, APRIL, 1929

74 *** GDGS, I, 1931.g: 149

75 KLISKA, 1932: 44; SLUKAN ALTIC, 2003: 106; *** 1931: 4

76 Zgrada Hrvatskog doma i pravoslavna crkva nisu izvedene. U tisku se već 1926. spominje sakupljanje priloga za gradnju srpsko pravoslavne crkve [*** 1926: 2-3], a 1927. spominje se određivanje mjesta za gradnju [*** 1927: 3]. Na redovnoj skupštini Gr. zastupstva održanoj 8. svibnja 1930. raspravljalo se o molbi srpske crkvene općine u Sisku za „besplatan odstup gradskog zemljišta na kome se nalazi drvena baraka da se sada obavlja služba božja, za gradnju parohijskog stana, a preko puta od barake, da joj se ustupi od gradskog zemljišta komad dovoljne širine i dužine za gradilište za novu crkvu“. Upravni odbor Gr. zastupstva pozvao je srpsku crkvenu općinu da priloziti tlocrt buduće crkve prema kojem će se izmjeriti potrebna površina na Sajmištu iza nove gimnazije, „da se ujedno poluci građevna površina radi regulatorne osnove novog trga i sajmišta“. Na sjednici je jednoglasno prihvaćen prijedlog Upravnog odbora kojim se dozvoljava srpskoj crkvenoj općini u Sisku besplatan otkup gradskog zemljišta i uvažava molba. [*** 1930.b: 1; KLISKA, 1932: 44]

77 SLUKAN ALTIC, 2003: 107, 196

78 *** GDGS, I, 1931.h: 150

79 *** GDGS, I, 1931.i: 151

80 KLISKA, 1932.; *** ŠTIMEC, 1932.

81 *** GDGS, I, 1932.a: 153. U lipnju su se izradivali dimnjaci i instalacije centralnog grijanja. U srpnju su Ivan

DOVRŠETAK IZGRADNJE, LIPANJ, 1932. – SRPANJ, 1935.

COMPLETION OF CONSTRUCTION, JUNE, 1932 – JULY, 1935

Od 12. prosinca 1931. godine do 24. lipnja 1932. godine radovi na novogradnji obustavljeni su zbog nedostatka financijskih sredstava.⁷⁸ Kr. banska uprava Savske banovine je 20. prosinca 1931. zatražila od Gradske općine dokaze o osiguranim financijskim sredstvima za nastavak izgradnje. Ukoliko nisu bila osigurana dovoljna sredstva, općina nije smjela raspisivati licitacije radova za nastavak izgradnje.⁷⁹

O nedostatku novca govore potraživanja arhitekta Stanka Kliske i nadzornog inženjera Antuna Štimeca za isplatom zaostalih honorara.⁸⁰ Zbog dugotrajnog prikupljanja financijskih sredstava radovi su nastavljeni tek 24. lipnja 1932. godine i sukcesivno su se izvodili do kraja godine.⁸¹

Od siječnja do srpnja 1933. godine radovi na izgradnji ponovno su obustavljeni zbog nedostatka financijskih sredstava.⁸² Na sastanku Građevne uprave u srpnju 1933. predložen je nastavak i dovrsetak radova s postojećim financijskim sredstvima kako bi se pojedine prostorije uredile za održavanje zanatske izložbe.⁸³ Od srpnja do listopada 1933. uslijedili su radovi na zbukanju unutrašnjih prostora pa je krajem listopada 1933. godine sve bilo spremno za održavanje izložbe.⁸⁴ U studenom su počeli parketerski i soboslikarski radovi u prizemlju kako bi se prostorije pripremile za djelovanje stručne škole.⁸⁵ Sredinom siječnja 1934. godine u novogradnji je započela s nastavom stručna škola u četiri prizemna razreda u sjeverozapadnom krilu zgrade.⁸⁶

Sisak je 16. ožujka 1934. godine zadesila poplava pa su u zgradi do 23. travnja bili smješteni stanovnici iz poplavljenih područja.⁸⁷ Nakon postavljanja skela 18. svibnja 1934. započelo se s izvedbom zidarskih radova na pročeljima.⁸⁸ Do prosinca 1934. nastavljaju se soboslikarski i ličilacki radovi te radovi na ugradnji vodovoda i centralnog grijanja.⁸⁹ Tijekom 1935. godine dovršavaju se ličilacki, parketerski, bravarski i taracerski radovi kao i opremanje unutrašnjih prostora.⁹⁰ Bravarija Korušek i Pisek iz Siska postavila je na glavno ulazno pročelje zgrade natpis „Državna realna gimnazija”. Svi radovi na izgradnji završeni su posljednjim upisom u građevinski dnevnik 8. srpnja 1935. godine.⁹¹ U ožujku 1935. godine u lokalnim je novinama najavljivano kako će se nova zgrada gimnazije „svečano otvoriti krajem školske godine”.⁹² Željno očekivano otvaranje zgrade gimnazije je, nakon dugotrajne izgradnje, unatoč najavama prošlo bez svečanosti i većih natpisa u lokalnim novinama. U seljavanje u zgradu odgatalo se nekoliko mjeseci zbog različitih razloga, od izrade novog školskog namještaja do pojave gripe.⁹³

Otvaranje gimnazije bilo je predviđeno za dan podjele svjedodžbi u lipnju, ali je odgođeno za jesen i početak nove školske godine.⁹⁴ Zgrada Državne realne gimnazije neslužbeno je otvorena 14. rujna 1935. u 7:45 sati kad su se profesori i učenici okupili iza nove školske zgrade. U 8 sati održan je zavij Duha Svetoga u rimokatoličkoj i istočnoj pravoslavnoj crkvi.⁹⁵ Uslijedio je odlazak i oporastanje od stare škole, a potom i povratak u novu školsku zgradu i ulazak u razrede. Na sjednici Gradskog poglavarstva u studenom 1935. godine nova zgrada Državne realne gimnazije u Sisku predana je na održavanje i upravljanje Kr. banskoj upravi uz obvezu preuzimanja postojećeg duga od 1,800.000 dinara.⁹⁶ Izvedba velike gimnastičke dvorane na sjevernoj strani zgrade je, zbog financijskih problema, ostavljena za budućnost.

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Arhitekt Stanko Kliska pripada prvoj generaciji diplomanata na Visokoj tehničkoj školi u Zagrebu koja je imala priliku školovati se za vrijeme nastavničkog djelovanja arhitekta Viktora Kovacića. Nakon diplome, od 1923. do 1928. godine, radi u Građevinskoj direkciji Ministarstva građevina Kraljevine SHS. Projektiranje i izgradnja zgrade Državne realne gimnazije u Sisku predstavlja razdjelnicu, kad odlazi iz državne službe i započinje uspješnu privatnu projektantsku praksu. U tom razdoblju istovremeno nastaje znatan projektantski opus. Zgrada Državne realne gimnazije u Sisku zauzima posebno mjesto u predratnom opusu arhitekta Stanka Kliske. Planirana gimnastička dvorana nije izvedena pa je arhitektonska kompozicija ostala nedovršena zbog financijskih razloga. Bez obzira na nedovršenost, radi se o izuzetno kvalitetnom ostvarenju. Glavni volumen i oblikovanje ploha pročelja u arhitektonskoj kompoziciji zgrade proizasli su iz školske funkcije, primjene jednotraktnog sustava i suvremenih nosivih konstrukcija. Školska funkcija postavila je visoke higijenske zahtjeve za dobrim osunčanjem i provjetranjem učionica i hodnika. Higijenski zahtjevi zadovoljeni su grupiranjem vertikalnih pravokutnih prozora duž zidova pročelja učionica i hodnika. Sljedeći važan zahtjev promjena je u načinu korištenja hodnika, koji nisu samo prostor prolazanja već istovremeno služe kao društveni prostori za zadržavanje i druženje omladine. Zahtjev je ostvaren krajnje jednostavno i racionalnom organizacijom hodnika i učionica primjenom tlocrtno dispozicije u obliku slova 'H' pri

Paspa i sinovi iz Zagreba izvodili instalaciju elektrike. U kolovozu je uslijedilo grubo zbukanje zidova, dok je Prva hrvatska dalmatinska klesarska zadruga iz Pučišća na Braču započela s klesarskim radovima. U rujnu je Petar Hrycak iz Slavenskog Broda preuzeo bravarske, a Stjepan Mayer iz Petrinje limarske radove. U listopadu Gjuro Kravosčanec radi stolarske, a Josip Kovacević i sin iz Siska staklarske radove. [*** GDGS, I, 1932.b: 153-161; *** GDGS, I, 1932.g: 171-173; *** GDGS, I, 1932.h: 175; *** GDGS, I, 1931.f: 148; *** GDGS, II, 1934.i: 227; *** GNS, 1930.i]. Licitacija za limarske i električarske radove održana je 17. ožujka 1932. godine. [*** GDGS, I, 1932.f: 163; *** GDGS, I, 1932.c: 161; *** GDGS, I, 1932.d: 162; *** GDGS, I, 1932.e: 162, 164; *** GDGS, I, 1932.i: 177]

82 *** GDGS, I, 1933.a: 178-182

83 *** GDGS, I, 1933.b: 182

84 *** GDGS, I, 1933.c: 186; *** GDGS, I, 1933.d: 189. Zanatska izložba otvorena je 29. listopada 1933. godine.

85 *** GDGS, I, 1933.e: 191.; *** GDGS, I, 1933.f: 192. Instalaciju kanalizacije, parketerske i soboslikarske radove izveo je Mijo Popović iz Siska, dok je za postavljanje peći bio angaziran Friesch J. d.d. iz Siska.

86 *** GDGS, I, 1934.a: 193

87 *** GDGS, I, 1934.b: 193

88 *** GDGS, I, 1934.d: 194. U lipnju se nastavlja zbukanje fasade, dovršeni su električarski radovi, a inž. M. Crnić i S. Prica izvide instalaciju centralnog grijanja [*** GDGS, I, 1934.c: 193; *** GDGS, I, 1934.f: 196]. U srpnju

čemu je širina hodnika približno jednaka polovici širine učionica. Dva temeljna zahtjeva proizašla iz školske namjene moglo se ostvariti jedino racionalnom primjenom suvremenih nosivih konstrukcija i tehnologije gradnje, što je snažno odredilo volumene i oblikovanje plohe pročelja u arhitektonskoj kompoziciji zgrade. Vertikalna su nosiva konstrukcija zidovi pročelja i srednji zidani zidovi od opeke. Svi prozorski i vratni otvori u nosivim zidovima riješeni su horizontalnim armiranobetonskim nadvojima. Horizontalna međukatna konstrukcija je sitno rebričasti armiranobetonski strop. Tehničko rješenje temeljenja izuzetno je zanimljivo jer je primijenjena horizontalna armiranobetonska ploča umjesto uobičajenih trakastih armiranobetonskih temelja. Kad se djelo Stanka Kliske uspoređuje s istovremenim školskim zgradama zagrebackih arhitekata Ivana Zemljaka, Egona Steinmanna i Zvonimira Vrkljana zanimljiva je vrlo fina razlika u pojavi i primjeni simetrije u arhitektonskoj kompoziciji.⁹⁷ U osnovnoj školi (1930.-31.) na Jordanovcu 108, simetrija volumena u arhitektonskoj kompoziciji proizlazi iz unutrašnje organizacije prostorija oko središnje velike dvorane koja je imala višestruku namjenu. U osnovnoj školi (1930.-31.) na Selskoj cesti 95, simetrija je prisutna u rasporedu triju zgrada školskog sklopa. Gimnastička dvorana s dječjim vrtićem ima simetrični raspored volumena, dok ga školske zgrade nemaju. U Steinmannovoj zgradi srednjih škola (1930.-32.) u Krizanićevoj 2-2a simetrija volumena djelomično je posljedica urbanističkih preduvjeta o zatvaranju triju strana zemljišta veličine manjeg gradskog bloka, a istovremeno i odluka projektanta, što se najbolje pokazuje u dispoziciji dvaju manjih slobodno stojećih

braca R. i V. Rimay iz Siska započinju taracerske radove, a inženjer Julije Stipetić izvodi vodovodnu instalaciju i iskop bunara [*** GDGS, I, 1934.e: 195; *** GDGS, II, 1934.g: 199/II; *** GDGS, II, 1934.h: 215.; *** GDGS, II, 1934.j: 227]. U građevinskom dnevniku je 26. rujna 1934. godine zabilježen posjet bana: „Gospodin BAN, incognito doveo se autom pred i za novogradnju koju si je pogledao iz auta.” [*** GDGS, II, 1934.i: 221]

89 *** GDGS, II, 1934.k: 229; *** GDGS, II, 1934.l: 334. Soboslikarski radovi bili su povjereni Adolfu Frieru i Roku Grubaneru iz Siska.

90 *** GDGS, II, 1934.l: 333-334. Parketerske radove je izvodila „Slavonija” D.N.D. – za industriju drva iz Zagreba [*** GDGS, II, 1935.a: 349]. Za nabavu i postavljanje prozorskih zastora pobrinuli su se tapetari Marks Blass i Vilko Merkus iz Siska.

91 *** GDGS, II, 1935.b: 376; *** GDGS, II, 1935.c: 377

92 *** 1935.a: 2

93 *** GDGS, II, 1934.k: 229. Izradu školskih klupa preuzeli su Antun Stefatić i K. Perlik iz Siska.

94 *** 1935.a: 2

95 KORLAET, 1935: 3

96 *** 1935.b: 3

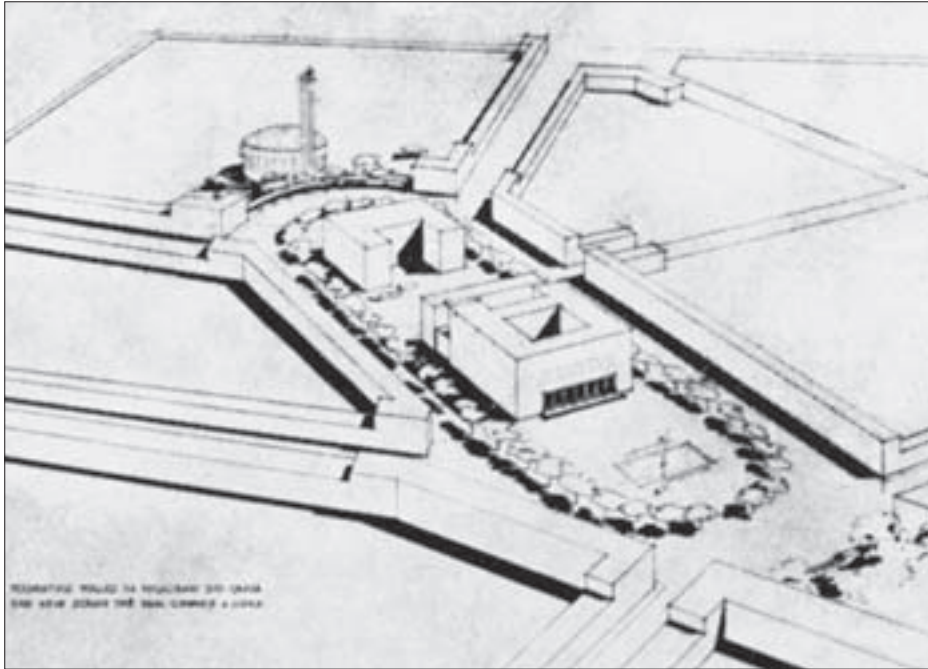
97 Vidi u: RADOVIĆ MAHEČIĆ, 2007: 60, 99-102, 105-107, 111-118, 141-144, 325-328; LONČAR, 2007: 105-107; BARIŠIĆ MARENIĆ i dr., 2009: 284-297

SL. 15 S. KLISKA: PERSPEKTIVNI PRIKAZ, DRŽAVNA REALNA GIMNAZIJA U SISKU, TRAVANJ, 1929.

FIG. 15 S. KLISKA: PERSPECTIVE VIEW, GRAMMAR SCHOOL, SISAK, APRIL, 1929

volumena prema školskom igralištu. U Vrkljanovoj ženskoj realnoj Gimnaziji sestara milosrdnica (1937.-39.) u Savskoj 77, u neizvedenom idejnom projektu arhitektonska kompozicija je simetrična u poprečnoj osi. Glavna značajka arhitektonske kompozicije zgrade Državne realne gimnazije arhitekta Stanka Kliske simetrija je volumena koja proizlazi iz racionalne unutrašnje organizacije prostora, te inventivna primjena trijema. Na urbanističkoj razini u perspektivnoj regulatornoj skici jasno je naznačena ideja stupnjevanja pristupa od javnog otvorenog prostora gradskog trga, nesmetanog prolaza kroz kolonadu trijema u javni poluzatvoreni prostor dvorišta i uspon vanjskim stepenicama u unutrašnjost zgrade. Glavna inovacija prisutna je na arhitektonskoj razini jer je u pravilu trijem u neoklasicizmu pridodan volumenu zgrade i uglavnom je arhitektonsko-skulpturalni element. Arhitekt Stanko Kliska odustaje od neoklasičnih principa i inkorporira trijem kao funkcionalni element u osnovni volumen zgrade. Trijem omeđuje ali ne zatvara prostor gimnazijskog dvorišta koje za lijepog vremena postaje mjesto okupljanja i boravka školske omladine. U arhitektonskoj kompoziciji oblikovanje ulaznog pročelja bitno je drugačije od preostalih triju pročelja zgrade koja su proizašla iz sustavne primjene konstruktivnih mogućnosti armiranog betona i jednotraktnog sustava. U oblikovanju ulaznog pročelja prozori prvog kata racionalno su okrenuti prema trgu, a format je jednostavni uspravni pravokutnik. Prozori drugoga kata nisu, prema očekivanju, okrenuti prema trgu već se nalaze na pročelju okrenutom prema unutarnjem pristupnom dvorištu. U jednoj neizvedenoj inačici trijem sa stupovima imao je polukružne zidane lukove koji su tijekom izvedbe zamijenjeni ravnom armiranobetonskom gredom (Sl. 1., 13., 15.). Medurazmak i

SL. 16. S. KLISKA: PERSPEKTIVNI PRIKAZ REGULACIJSKE SKICE, 1931.

FIG. 16 S. KLISKA: PERSPECTIVE VIEW OF THE DETAILED PLAN, 1931

dimenzija stupova trijema u kompoziciji ulaznog pročelja nisu proizašli iz inženjerskog statičkog proračuna, već su zadržane neoklasicističke arhitektonske proporcije. U sačuvanom perspektivnom prikazu glavnog projekta, u arhitektonskoj kompoziciji zgrade nalaze se plitko istaknuti krovni vijenac i denti koji u konačnici nisu izvedeni (Sl. 16.). U proporcijama i oblikovanju ulaznog pročelja prisutni su određeni elementi koji predstavljaju poveznicu sa suvremenom arhitekturom neoklasicizma 1920-ih godina. Tradicionalna tehnologija gradnja prisutna je u primjeni niske dvostrešne krovne konstrukcije. Zbog ograničenog gradskog proračuna nije bilo moguće primijeniti suvremenu, tehnološki zahtjevniju konstrukciju ravnog krova. Ostvarenje Stanka Kliske pripada, po određenim ambivalentnim značajkama arhitektonske kompozicije, u niz ostvarenja nastalih krajem 1920-ih i početkom 1930-ih koja se nalaze u još povijesno-teorijski nedefiniranom, ali izuzetno zanimljivom području između suvremene arhitekture neoklasicizma 1920-ih i međunarodne moderne arhitekture 1930-ih godina.

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

1. BARIŠIĆ MARENIĆ, Z., ŠTULHOFER, A., UCHYTIĆ, A. (2009.), *Zgrada ženske realne gimnazije Sestara Milosrdnica u Zagrebu arhitekta Zvonimira Vrkljana (1937.-1939.)*, „Prostor”, 17 (2 /38/): 284-297, Zagreb
2. GOLEC, I. (1999.), *Frković, Milivoj, Petrinjski biografski leksikon*, 125-126, Matica hrvatska, Petrinja
3. KLISKA, S. (1932.), *Novogradnja realne gimnazije u Sisku*, „Građevinski vjesnik”, 1 (3): 44-45, Zagreb
4. KORLAET, J. (1935.), *Početak redovne obuke na Drzavnoj realnoj gimnaziji u Sisku*, „Hrvatske novine”, 11 (36): 3, Sisak
5. KRAGULJAC, B. (2001.), *220 godina skola u Sisku*, Gradski muzej Sisak, Sisak
6. LOJANICA, M. (1969.), *Uz sjećanje na prof. Klisku*, „Arhitektura-urbanizam”, 10 (59): 38, Beograd
7. LONČAR, S. (2007.), *Arhitektonsko-urbanistički prikaz zgrade Državne realne gimnazije u Sisku*, diplomski rad, 105-107, Filozofski fakultet, Zagreb
8. MAROEVIĆ, I. (1998.), *Sisak, grad i graditeljstvo*, 232, Dom kulture „Kristalna kocka vedrine”, Sisak
9. MARTINOVIC, U. (1969.), *Prof. arh. Stanko Kliska*, „Arhitektura-urbanizam”, 10 (59): 36, Beograd
10. POTOČNJAK, V. (1939.), *Arhitektura u Hrvatskoj 1888.-1938.*, „Građevinski vjesnik”, 8 (4-5): 55, 78, Zagreb
11. PREMELT, T. (1989.), *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata*, Nakladni zavod Matice hrvatske, 38, 54, 69, 75, 77, 80, 119, 136, Zagreb
12. RADOVIĆ MAHEČIĆ, D. (1999.), *Slavko Löwy – sustvaratelj hrvatske moderne arhitekture tridesetih godina*, 12, 30, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb
13. RADOVIĆ MAHEČIĆ, D. (2007.), *Moderna arhitektura u Hrvatskoj 1930-ih*, 60, 99-102, 111-118, 141-144, 197-200, 325-328, Institut za povijest umjetnosti – Školska knjiga, Zagreb
14. SZAVITS-NOSSAN, S. (1926.), *Pneumatsko fundiranje riječnih stupova novog cestovnog mosta preko Kupe u Sisku*, „Tehnički list: organ udruženja jugoslavenskih inženjera i arhitekata”, 8 (12): 177-179, Zagreb
15. SLUKAN ALTIĆ, M. (2004.), *Povijesni atlas gradova – Sisak*, Državni arhiv, Zagreb, Sisak
16. ŠEGVIĆ, A. (1970.), *Stanko Kliska*, „Čovjek i prostor”, 17 (1 /202/): 13, Zagreb
17. TONKOVIĆ, K. (1953.), *Posljednja godina inženjera Frkovića*, „Građevinar”, 5 (5): 212-216, Zagreb
18. UZELAC, Z. (1988.), *Homage à Stanko Kliska*, „Život umjetnosti”, 43-44: 104-107, Zagreb
19. ŽORKO, Đ., JAGACIĆ-BORIĆ, J. (2006.), *Frković, Milivoj*, Sisacki biografski leksikon, 256, Narodna knjižnica i čitaonica Sisak, Sisak
20. *** (1926.), *Sjednica gradskog zastupstva*, „Sisacki glas”, 29 (48): 2-3, Sisak
21. *** (1927.), *Skupština gradskog zastupstva – svrsetak*, „Sisacki glas”, 30 (6): 3, Sisak
22. *** (1930.a), *Redovita skupština gradskog zastupstva sisackog – nastavak*, „Sisacki glas”, 33 (21): 1, Sisak
23. *** (1930.b), *Redovita skupština gradskog zastupstva sisackog – nastavak*, „Sisacki glas”, 33(24): 1, Sisak
24. *** (1930.c), *Zakon o srednjim skolama*, Izdavačka knjižarnica Gece Kona, Beograd
25. *** (1931.), *Oglas za Regulatornu osnovu predjela oko novosagrađene gimnazije*, „Sisacki glas”, 34 (35): 4, Sisak
26. *** (1935.a), *Otvorenje nove zgrade gimnazije obavio ce se svečano, vjerojatno krajem školske godine*, „Hrvatske novine”, 11 (12): 2, Sisak
27. *** (1935.b), *Sjednica gradskog zastupstva u plenumu*, „Hrvatske novine”, 11 (48): 3, Sisak
28. *** (1936.), *Izvjestaj državne realne gimnazije u Sisku za školsku godinu, 1935./36.*, Tiskara V. Pelc, Sisak
29. *** (1964.), *Enciklopedija likovnih umjetnosti*, 3 (ur. MOHOROVIĆIĆ, A.), Jugoslavenski leksikografski zavod, ad: Kliska, Stanko, R.(atomir) Bg.(ogojević): 193-194, Zagreb
30. *** (1995.), *Enciklopedija hrvatske umjetnosti*, 1 (ur. DOMLIJAN, Ž.), Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, ad: Kliska, Stanko, A.(leksander) Las.(lo): 434, Zagreb
31. *** (2000.), *Sveučilište u Zagrebu Arhitektonski fakultet, 1919./1920. – 1999./2000. osamdeset godina izobrazbe arhitekata u Hrvatskoj*, 234 [ur. OBAĐ ŠČITAROCI, M.], Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
32. *** (2004.), *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, 12 (ur. ANIĆ, V. I dr.), EPH d.o.o., Novi Liber: 215, Zagreb

IZVORI

SOURCES

POPIS ARHIVSKIH IZVORA I KRATICA

LIST OF ARCHIVAL SOURCES AND ABBREVIATIONS

- DASK – Državni arhiv u Sisku
 GDGS – Građevinski dnevnik za novogradnju gimnazije u Sisku
 GNS – Gradsko načelstvo u Sisku
 GPS – Gradsko poglavarstvo u Sisku
 GZS – Gradsko zastupstvo u Sisku
 KBUSBZ – Kraljevska banska uprava Savske banovine u Zagrebu
 MGB – Ministarstvo građevina u Beogradu
 MPB – Ministarstvo prosvete u Beogradu
 OGG – Odbor za gradnju gimnazije
 PZGS – Proforski zbor kraljevske realne gimnazije u Sisku
 ŠNZZ – Škola narodnog zdravlja u Zagrebu

DOKUMENTACIJSKI IZVORI

DOCUMENT SOURCES

1. *** BENEDIK I BARANJAI (1930.), *Dopis Građevnom odjelu Gradskog poglavarstva u Sisku*; 23. travnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
2. *** BLAŽEKOVIĆ, dr. I. (1930.), *Dopis Gradskom načelstvu u Sisku*, 10. lipnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
3. *** COLUSSI, K. (1930.); *Predstavka banu Savske banovine Josipu Šiloviciu u Zagrebu*, 15. srpnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
4. *** DUBSKY, J. i drug građevno poduzetništvo (1930.a); *Dopis Građevnom odjeljenju Gradskog načelstva u Sisku*, 8. travnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
5. *** DUBSKY, J. i drug građevno poduzetništvo (1930.b), *Dopis Građevinskom uredu Gradskog načelstva u Sisku*, 19. travnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
6. *** KLISKA, S. (1932.), *Dopis Gradskom načelstvu u Sisku*, 17. lipnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
7. *** MIHELČIĆ V. (1930.), *Dopis profesoru Vale-rijanu Riesneru sa Visoke tehničke škole u Zagrebu*; 14. kolovoza; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
8. *** PETROVIĆ, B. (1930.), *Dopis Građevnom odjeljenju Gradskog načelstva u Sisku*; 15. travnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
9. *** ŠTIMEC, A. (1930.a), *Dopis Gradskom načelstvu u Sisku*, 7. svibnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
10. *** ŠTIMEC, A. (1930.b), *Tehnički opis k situaciji za novogradnju gimnazije u Sisku*, 26. svibnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
11. *** ŠTIMEC, A. (1930.c), *Telegram Gradskom načelstvu u Sisku*, 5. rujna; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
12. *** ŠTIMEC, A. (1932.), *Dopis Građevnoj upravi za novogradnju gimnazije u Sisku*, 5. kolovoza; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
13. *** ŠUŠNJAK, J. (1930.), *Dopis Gradskom zastupstvu u Sisku*, 22. srpnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
14. *** GDGS, I, (1930.a): 1; 16. srpnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
15. *** GDGS, I, (1930.b): 1-2; 16.-17. srpnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
16. *** GDGS, I, (1930.c): 2-5; 17.-21. srpnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
17. *** GDGS, I, (1930.d): 5; 21. srpnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
18. *** GDGS, I, (1930.e): 8; 26. srpnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
19. *** GDGS, I, (1930.f): 10; 29. srpnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
20. *** GDGS, I, (1930.g): 20; 19. kolovoza; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
21. *** GDGS, I, (1930.h): 34; 14. listopada; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
22. *** GDGS, I, (1930.i): 35; 16. listopada; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
23. *** GDGS, I, (1930.j): 37-58; 21. listopada – 20. prosinca; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15

24. *** GDGS, I, (1930.k): 58-59; 10.-31. prosinca; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
25. *** GDGS, I, (1931.a): 60-72; 1. siječnja 1930. – 15. travnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
26. *** GDGS, I, (1931.b): 90-125; 19. lipnja 1931. – 26. rujna; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
27. *** GDGS, I, (1931.c): 126; 27. rujna; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
28. *** GDGS, I, (1931.d): 132; 12. listopada; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
29. *** GDGS, I, (1931.e): 140; 5. studenog; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
30. *** GDGS, I, (1931.f): 148; 4. prosinca; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
31. *** GDGS, I, (1931.g): 149; 8. prosinca; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
32. *** GDGS, I, (1931.h): 150; 12. prosinca; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
33. *** GDGS, I, (1931.i): 151; 20. prosinca; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
34. *** GDGS, I, (1932.a): 153; 24. lipnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
35. *** GDGS, I, (1932.b): 153-161; 1. srpnja – 7. kolovoza; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
36. *** GDGS, I, (1932.c): 161; 5. kolovoza; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
37. *** GDGS, I, (1932.d): 162; 11. kolovoza; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
38. *** GDGS, I, (1932.e): 162,164; 11.-19. kolovoza; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
39. *** GDGS, I, (1932.f): 163; 12. kolovoza; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
40. *** GDGS, I, (1932.g): 171-173; 27. rujna – 18. listopada; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
41. *** GDGS, I, (1932.h): 175; 13. prosinca; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
42. *** GDGS, I, (1932.i): 177; 23. prosinca; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
43. *** GDGS, I, (1933.a): 178-182; 1. siječnja – 23. srpnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
44. *** GDGS, I, (1933.b): 182; 24. srpnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
45. *** GDGS, I, (1933.c): 186; 11. rujna; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
46. *** GDGS, I, (1933.d): 189; 25.-29. listopada; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
47. *** GDGS, I, (1933.e): 191; 20. studenog; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
48. *** GDGS, I, (1933.f): 192; 6. prosinca; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
49. *** GDGS, I, (1934.a): 193; 16. siječnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
50. *** GDGS, I, (1934.b): 193; 16. ožujka; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
51. *** GDGS, I, (1934.c): 193; 25. travnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
52. *** GDGS, I, (1934.d): 194; 18. svibnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
53. *** GDGS, I, (1934.e): 195; 1.-12. lipnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
54. *** GDGS, I, (1934.f): 196; 15. lipnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
55. *** GDGS, II, (1934.g): 199/II; 9. srpnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
56. *** GDGS, II, (1934.h): 215; 7. rujna; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
57. *** GDGS, II, (1934.i): 221; 26. rujna; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
58. *** GDGS, II, (1934.j): 227; 22. listopada; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
59. *** GDGS, II, (1934.k): 229; 27. listopada; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
60. *** GDGS, II, (1934.l): 333-334; 10. studenog; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
61. *** GDGS, II, (1935.a): 349; 10. siječnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
62. *** GDGS, II, (1935.b): 376; 1. srpnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
63. *** GDGS, II, (1935.c): 377; 8. srpnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
64. *** GNS (1930.a); *Dopis Prosvjetnom odjeljenju Banske uprave Savske banovine u Zagrebu*, 24. travnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
65. *** GNS (1930.b); *Dopis Građevnoj upravi za gradnju gimnazije*, 19. svibnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
66. *** GNS (1930c); *Odluka o određenju očevida*, 19. svibnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
67. *** GNS (1930.d); *Odluka o održavanju rasprave u svrhu preispitivanja navoda utoka Katarine Colussi*, 14. lipnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
68. *** GNS (1930.e); *Zapisnik o raspravi glede utanacena građevnog mjesta za gradnju gimnazije na utok Katarine Colussi*, 18. lipnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
69. *** GNS (1930.f); *Dopis Tehničkom odjeljenju Banske uprave Savske banovine u Zagrebu*, 19. lipnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
70. *** GNS (1930.g); *Odluka o rješenju utoka Katarine Colussi*, 13. srpnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
71. *** GNS (1930.h); *Odluka o molbi uprave za gradnju gimnazije*, 14. srpnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
72. *** GNS (1930.i); *Dopis gradskom nadinzenjeru Antunu Štimecu*, 3. rujna; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
73. *** GPS (1930.a); *Dopis gradskoj blagajni u Sisku*, 14. svibnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
74. *** GPS (1930.b); *Dopis Mati Crnicu i inženjerima Kabalinu i Jamnickyju iz Karlovca*, 19. svibnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
75. *** *Građevna dozvola za novogradnju gimnazije u Sisku* (1930.), 31. svibnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
76. *** Građevna uprava za gradnju gimnazije (1930.a); *Dopis Gradskom načelstvu u Sisku*, 24. svibnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
77. *** Građevna uprava za gradnju gimnazije (1930.b); *Dopis Gradskom poglavarstvu u Sisku*, 14. srpnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
78. *** Građevni odjel GPS (1930.); *Dopis arhitektima Benedik i Baranjai*, 26. travnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
79. *** Građevno odjeljenje GNS (1930.); *Dopis inženjeru Ivanu Grgicu i drugu iz Zagreba*, 18. travnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
80. *** GZS (1930.); *Dopis Tehničkom odjeljenju Kraljevske banske uprave Savske banovine u Zagrebu*, 13. svibnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
81. *** MGB (1930.a); *Dopis Ministarstvu socijalne politike i narodnog zdravlja u Beogradu*, 22. srpnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
82. *** MGB (1930.b); *Dopis Ministarstvu prosvete u Beogradu*, 26. kolovoza; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
83. *** MPB (1930.a); *Dopis školi narodnog zdravlja u Zagrebu*; 5. rujna; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
84. *** Odjeljenje za srednju nastavu MPB (1930.); *Dopis Ministarstvu građevina u Beogradu*, 28. travnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
85. *** *Oglas licitacije za stolarske radnje s okovom kod novogradnje gimnazije u Sisku* (1930.), 14. kolovoza; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
86. *** Prosvjetno odjeljenje KBUSBZ (1930.a); *Dopis Odjeljenju za srednju nastavu Ministarstva prosvjete u Beogradu*; 2. travnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
87. *** Prosvjetno odjeljenje KBUSBZ (1930.b); *Dopis Gradskom načelstvu u Sisku*; 18. travnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
88. *** ŠNZZ (1930.); *Dopis Sanitetskom odjeljenju Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja u Beogradu*, 19. kolovoza; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
89. *** Tehničko odjeljenje KBUSBZ (1930.); *Dopis Gradskom načelstvu u Sisku*; 31. svibnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
90. *** Upravno odjeljenje KBUSBZ (1930.); *Dopis Gradskom načelstvu u Sisku*, 12. srpnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
91. *** Zapisnik GZS, (1928.a); 24. travnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
92. *** Zapisnik GZS, (1928.b); 6. lipnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
93. *** Zapisnik GZS, (1928.c); 10. listopada; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
94. *** Zapisnik očevida, (1930.a); 26. svibnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14;
95. *** Zapisnik očevida, (1930.b); 15. srpnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
96. *** Zapisnik OGG, (1928.); 30. travnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
97. *** Zapisnik o predaji gradnje poduzetniku Popović Miji (1930.), 16. srpnja; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
98. *** Zapisnik PZGS, (1927.); 31. listopada; DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 14
99. *** Službenički list: Milivoj Frković; HR HDA, 148/5 Savska banovina, Tehničko odjeljenje, kutija br. 165

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

- Sl. 1. KLISKA, 1932: 45
- Sl. 2., 4.-15. DASK, GPS 1918-1941, Gimnazija, kutija br. 15
- Sl. 3. SLUKAN ALTIC, 2004: 100
- Sl. 16. KLISKA, 1932: 44

SAŽETAK

SUMMARY

ARCHITECT STANKO KLISKA'S GRAMMAR SCHOOL BUILDING IN SISAK FROM 1928-1935

Architect Stanko Kliska belongs to the first generation of students who had the opportunity to study architecture at the Technical College in Zagreb while Viktor Kovačić was still an active member of the faculty. Following his graduation Kliska spent the period from 1923 to 1928 working at the Directorate of the Ministry of Civil Engineering (Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes). The dividing line between his position at the Ministry and the beginning of what was to be a successful private architectural practice is his Grammar School building in Sisak which was built according to his designs. During that period he created a significant body of architectural designs, namely the commercial and residential building in Preobraženska Street / Ilica Street in Zagreb in 1929-1930 (together with Juraj Denzler and Mladen Kauzlaric), Banovina Hospital in Susak in 1931 (together with Egon Steinmann) and the administrative building of the municipal companies in 1932, Gundulić Street / Hebrang Street, Zagreb (the design was a competition entry that won the second award).

Architect Kliska created two designs for the Grammar school building in Sisak. The first was the unexecuted design from June 1928 and the second was the executed one created in April 1929. The authors of the paper propose new dating of the building, namely the period from 1930 to 1935, and support their arguments with the building permit and the construction daily log book which contains an entry on the completion of construction works. According to the main architectural design dating from April 1929, which was the basis for the obtaining of the building permit, the planned gymnasium was never executed. Hence, the architectural complex of the school was left unfinished probably due to a lack of financial support. Regardless of its incomplete design, the school building is of exceptional quality as a work of architecture. The main body of the building and the façade designs stemmed from the educational function, single-wing design and the use of load bearing structures. The educational function imposed demanding requirements of sufficient lighting and good ventilation in the classrooms and corridors. They were met by vertical oblong windows placed in a sequence on the façade walls of the classrooms and corridors. The following impor-

tant requirement was an alternative use of corridors which did not only serve for passing through but could also represent and be used as spaces of social interaction of the school pupils. This requirement was satisfied by an utterly simple and rational spatial organisation of corridors and classrooms in the shape of the letter 'H' where the width of the corridors corresponds approximately to the half width of the classrooms.

Since Kliska's school building is often compared with the concurrent school buildings designed by Zagreb based architects such as Ivan Zemljak, Egon Steinmann and Zvonimir Vrkljan, it is interesting to note a very fine difference in the appearance and the use of symmetry in all those architectural compositions. In the elementary school in 108 Jordano- vac Street (1930-31) symmetry of the structures in the architectural composition derives from the interior spatial units organized around the central multipurpose hall. In the elementary school in 95 Savska Cesta Street (1930-31) symmetry is manifested in the disposition of the three buildings of the school complex in which only the gymnasium and the kindergarten are symmetrical whereas the rest of the buildings are not. In Steinmann's school buildings (1930-32) in 2-2a Krizanic Street, symmetry is partly a result of urban planning requirements which stated that a building lot, whose dimensions are that of a small city block, must be closed on three sides. It was, also, the decision of the architect to create such a layout which can best be seen in the position of two small free standing structures in relation to the school playground. In Vrkljan's unexecuted design for the building of the Sisters of Mercy's Grammar School for Women in Zagreb (1937-39) in 77 Savska Street, architectural composition is transversely symmetrical.

In Stanko Kliska's school building design the main architectural characteristic is the symmetry of structures which stems from the rational interior spatial disposition and an inventive use of the porch. Seen from the perspective of urban planning, the perspective view of the regulation plan clearly shows an implied idea of graded access in the used of the porch – starting from the open public space of the city square, passing through the colonnade of the porch into the semi-closed public

space of the courtyard and finally ascending the exterior flight of stairs and going into the building's interior. This element was also an innovation on the architectural level since the porch was in Neo-Classicism regularly added to a building and was mostly an architectural-sculptural element. Architect Stanko Kliska rejected the Neo-Classical principles and incorporated the porch as a functional element into the main body of the building. The porch delimits but does not close the space of the school courtyard which becomes a place where pupils get together and socialize in nice weather. The design of the front façade is considerably different from the remaining three façades whose shape was influenced by the technical possibilities of the reinforced concrete and from the single-wing structure. The front façade was designed so as to contain simple, perpendicular oblong windows facing the square on the first floor. The second floor windows, however, do not face the square, as it might be expected, but the interior courtyard. In one of the unexecuted versions of the design, the porch with the colonnade had semicircular arches which were during execution of the building replaced with a reinforced concrete girder. The dimensions of columns and intercolumnar space on the porch did not result from statics but the retained proportions of Neo-Classical architecture. According to the preserved perspective view of the main design, the school building contains a slightly projecting roof cornice and dentils which were not built. The proportion and design of the main façade also comprise certain elements which connect the building with the neo-classical architecture of the 1920s. The traditional building technique is discernible in the use of low-pitch gable roof. Due to the limited municipal funds it was not possible to use the most recent and technologically demanding construction of flat roof. According to its ambivalent features of architectural composition Stanko Kliska's accomplishment belongs to a series of works created in the end of the 1920s and the beginning of the 1930s which remain hovering in historically and theoretically undefined but most certainly interesting sphere between the neo-classical architecture of the 1920s and International architecture of the 1930s.

ZLATKO JURIC
SANJA LONČAR

BIOGRAFIJE

BIOGRAPHIES

Dr.sc. **ZLATKO JURIC**, dipl.ing.arch. Na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirao je 1983. godine i zaposljava se u „Ina-Projekt” u Zagrebu. Magistrirao je 1988., a doktorirao 1991. godine. Godine 2006. izabran je za izvanrednog profesora na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

SANJA LONČAR, dipl. povjesničarka umjetnosti i etnologinja. Diplomirala je 2007. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od 2008. godine znanstvena je novakinja-asistentica na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju istog fakulteta.

ZLATKO JURIC, PhD, Dipl.Eng.Arch. He graduated in 1983 from the Faculty of Architecture, Zagreb University, and received employment at Ina-Projekt in Zagreb. He obtained MA degree in 1988 and PhD in 1991. He was elected associate professor in 2006 at the Art History Department, Faculty of Humanities and Social Sciences, Zagreb University.

SANJA LONČAR graduated Art History and Ethnology at the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb in 2007 where she has been working as research and teaching assistant at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology since 2008.

